

SĂPĂTURI DE SALVARE LA VALEA TIMIȘULUI (JUDEȚUL CARAȘ-SEVERIN)

Localitatea Valea Timișului (fostă Cîrpa), aparținînd din punct de vedere administrativ comunei Buchin, se află la aproximativ 8 km sud de orașul Caransebeș, la est de șoseaua și calea ferată care leagă Băile Herculane de Caransebeș.

În hotarul localității Valea Timișului, la aproximativ 2 km spre nord de acesta și aproximativ 1 km nord-vest de comuna Buchin, se află punctul numit de localnici Rovină. Acesta este situat la extremitatea vestică a platoului care domină dinspre est largă vale pe care riul Timiș o formează în zona din apropierea orașului Caransebeș (Pl. I—II).

Localitatea nu este cunoscută în literatura de specialitate. În zonă au fost totuși descoperite mai multe obiecte de bronz, printre care și un celt, aflate în 1890 în colecția lui Ștefan Velovan din Caransebeș¹. Nu există însă nici un indiciu care să ne permită să facem vreo legătură între aceste descoperiri și așezarea care ne interesează aici.

Prima sesizare a urmelor arheologice de la *Rovină* aparține lui I. Munteanu, profesor la Școala generală din Virciorova, care comunică Muzeului din Caransebeș descoperirea în acest punct a unor fragmente ceramice preistorice. În urma unei periegeze, R. Petrovsky descoperă aici ceramică aparținînd epocii bronzului și primei epoci a fierului².

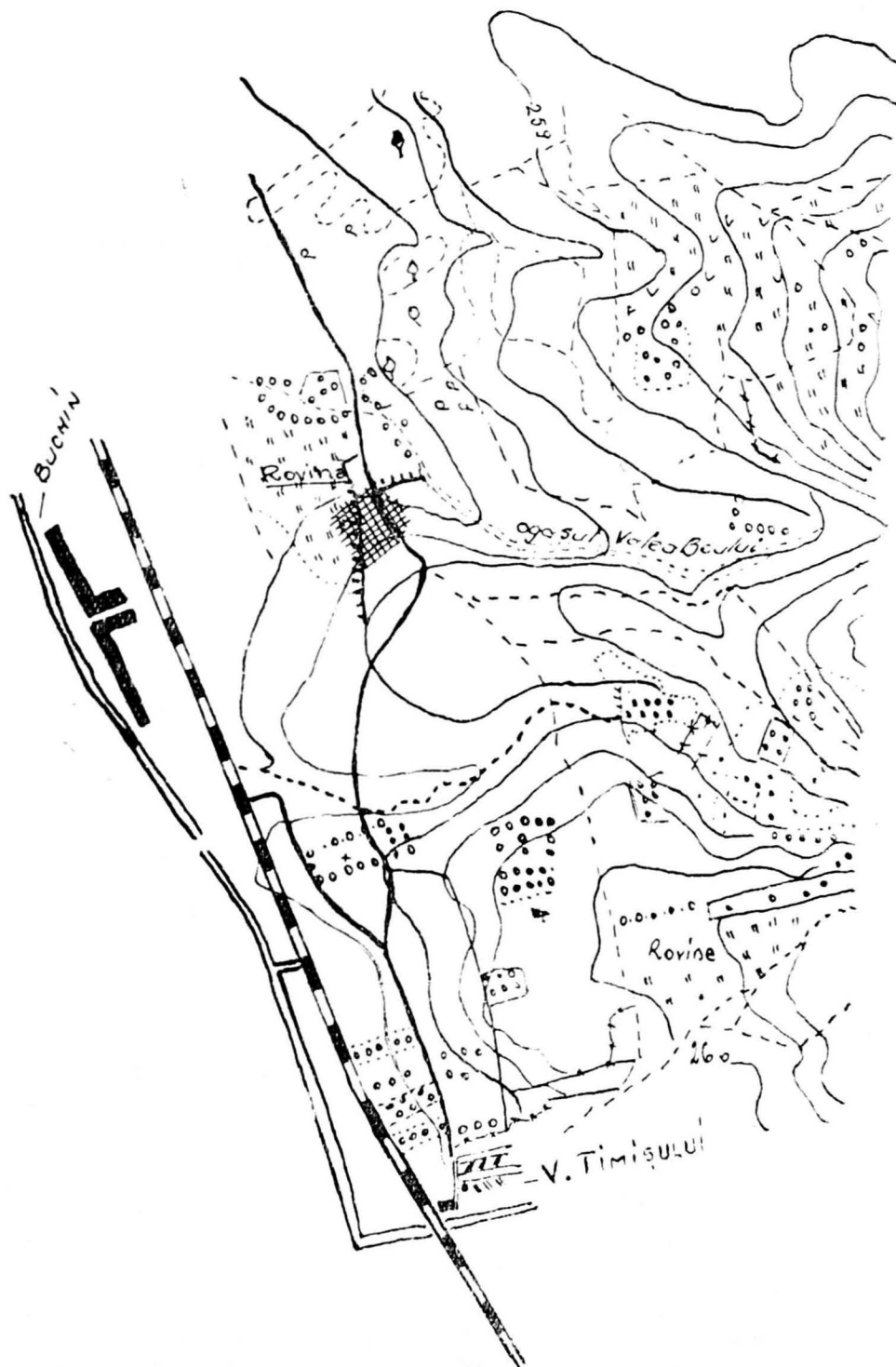
Cu ocazia deschiderii lucrărilor de construcție ale unui saivan aparținînd CAP-ului din Valea Timișului, în toamna anului 1975, același I. Munteanu semnalează Muzeului din Reșița alte descoperiri ceramice³. Cercetările de suprafață întreprinse imediat (de M. Gumă) au confirmat existența unei mari cantități de material ceramic, aparținînd epocii bronzului și cul-

---

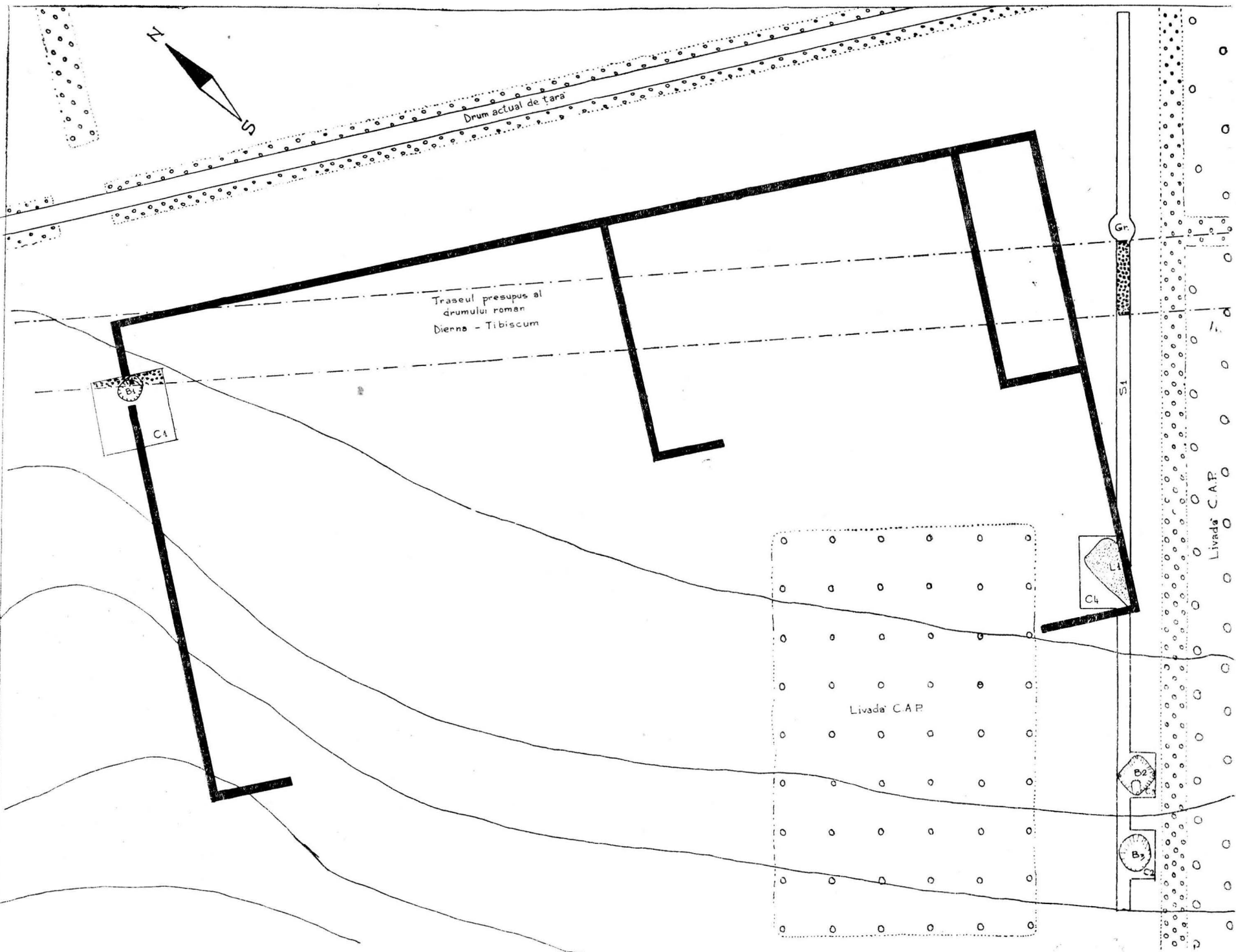
¹ B. Milleker, *Délm.*, I, p. 27, M. Roska, *ErdRep*, p. 48, nr. 193, p. 51, nr. 225. Cf. și R. Petrovsky, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin din paleolitic pînă în secolul al V-lea î.e.n. (I)*, în *Banatica*, II, 1973, p. 393, nr. XII (Buchin).

² Inf. R. Petrovsky, care ne-a pus la dispoziție fragmentele ceramice rezultate, Cf. p. ...

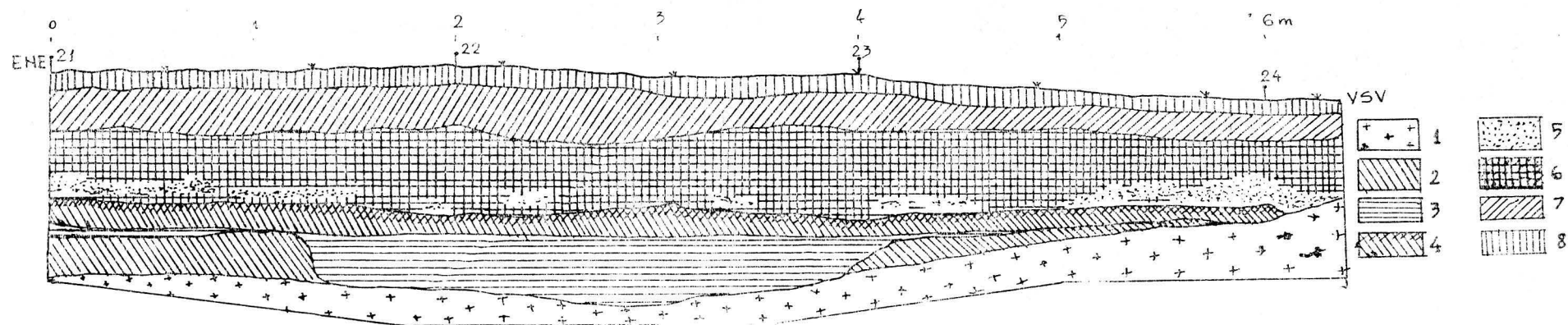
³ Același inimos profesor ne-a adus la cunoștință și alte puncte de mare interes arheologic, depistate în urma intenselor sale cercetări de teren efectuate în zonă. Îi mulțumim călduros și pe această cale pentru sprijinul acordat și pentru nobila pasiune de a scoate la iveală prețioasele vestigii ale trecutului.

Pl. I Planul zonei de interes arheologic din hotarul localităților Valea Timișului și Buchin.

Pl. II Planul punctului *Rovina* cu localizarea săpăturilor din 1976.

Pl. III Profilul și planul casei 4 (C₄) cu complexele de locuire din epoca bronzului: 1 sol viu, galben lutos. 2 pământ galben cu infiltrații brune (strat Tiszapolgár), 3 pământ brun-negru (primul nivel al epocii bronzului), 5 arsură, 6 pământ brun-cenușos (al doilea nivel al epocii bronzului), strat de pământ brun (strat hallstattian), 8 humus vegetal

turii Basarabi⁴, provenite de la săparea șanțurilor de fundație ale saivanului.

Continuarea lucrărilor la saivan a impus executarea imediată a unor săpături de salvare în zona acestuia. Prima companie a avut loc în cursul lunii aprilie 1976 și a avut mai mult caracterul unui sondaj de salvare, nereușindu-se, din păcate, să se cerceteze întreaga zonă amenințată a fi distrusă prin construcția mai sus amintită⁵.

Importanța descoperirilor efectuate cu acest prilej ne-a determinat să procedăm la publicarea rezultatelor acestei prime campanii, sub forma prezentului raport preliminar de săpătură⁶.

Cercetările au debutat prin trasarea unei secțiuni magistrale (S_1) de 75 m $\times$ 1 m, orientată NE—SV, împărțită în carouri de câte 2 m și paralelă cu un gard viu ce desparte zona saivanului, la sud, de o livadă a CAP-ului din Valea Timișului.

Ulterior, descoperirile făcute în cursul săpăturilor au impus executarea unui număr de patru case, după cum urmează :

— caseta nr. 1 (C_1) cu dimensiunile de 6 m $\times$ 6 m, la aproximativ 85 m, lateral pe direcția NV, față de S_1 . Caseta a fost executată avînd ca axă chiar o latură a fundației saivanului⁷. Ea a fost împărțită în carouri de 2 m $\times$ 2 m.

— caseta nr. 2 (C_2), în dreptul carourilor 34—36 ale S_1 , pornind de la peretele de SE al acestei secțiuni (S_1). Dimensiunile : 3,50 m $\times$ 2 m. Caroi aj 2 m $\times$ 2 m.

— caseta nr. 3 (C_3), în dreptul carourilor 31—33 ale S_1 , pornind tot de la peretele de SE al secțiunii inițiale. Dimensiunile : 4 m $\times$ 2 m. Caroi aj 2 m $\times$ 2 m.

— caseta nr. 4 (C_4), pornește de la peretele NV al S_1 , în dreptul carourilor 21—25 ale acestei secțiuni (S_1). Dimensiunile : 6m $\times$ 3m. Caroi aj 2m $\times$ 2m.

Săpătura a fost executată pînă la solul viu în toate porțiunile săpate, la o adîncime variînd între 1,20—0,50 m, în funcție de particularitățile terenului și de modul de dispunere al depunerilor celui mai vechi strat de cultură.

În săpătură au putut fi sesizate straturi succesive aparținînd mai multor epoci în care așezarea a fost locuită. Observațiile stratigrafice au fost însă foarte mult îngreunate de ploile abundente și de infiltrațiile din pînza freatică, aflată aici foarte aproape de suprafață, care au făcut ca secți-

⁴ Materialul se află în depozitul Muzeului județean Caraș-Severin din Reșița.

⁵ Din colectivul acestei prime campanii au făcut parte M. Gumă (responsabil de șantier), N. Gumă și I. Munteanu. Noi săpături au fost efectuate în august 1977 de Muzeul județean Caraș-Severin (M. Gumă) în colaborare cu Muzeul județean de etnografie și istorie locală Caransebeș (R. Petrovsky). Întregul material rezultat se află la Muzeul din Reșița.

⁶ Pentru unele din rezultatele acestor cercetări cf. studiul nostru. *Unele probleme ale cercetării primei epoci a fierului în județul Caraș-Severin*, în *StCom. Caransebeș*, II (sub tipar).

⁷ Este vorba de fundația inițială a saivanului. În primăvara anului 1977, cînd saivanul a fost terminat, vechea fundație a fost părăsită din cauza micșorării deimensiunilor inițiale ale construcției Cf. Pl. II.

unile să fie aproape permanent inundate. Cele mai clare diferențieri de straturi sau nivele au fost făcute pe profilul peretelui de SE al casei 4 (C₄) și în caseta 1 (C₁).

Succesiunea stratigrafică constatată este următoarea (de jos în sus):

— solul viu, galben lutos, steril din punct de vedere arheologic.
— strat de cultură, de culoare gălbuie cu pigmentație brună, gros de 0—0,20 m, conținând fragmente ceramice aparținând epocii eneolitice.

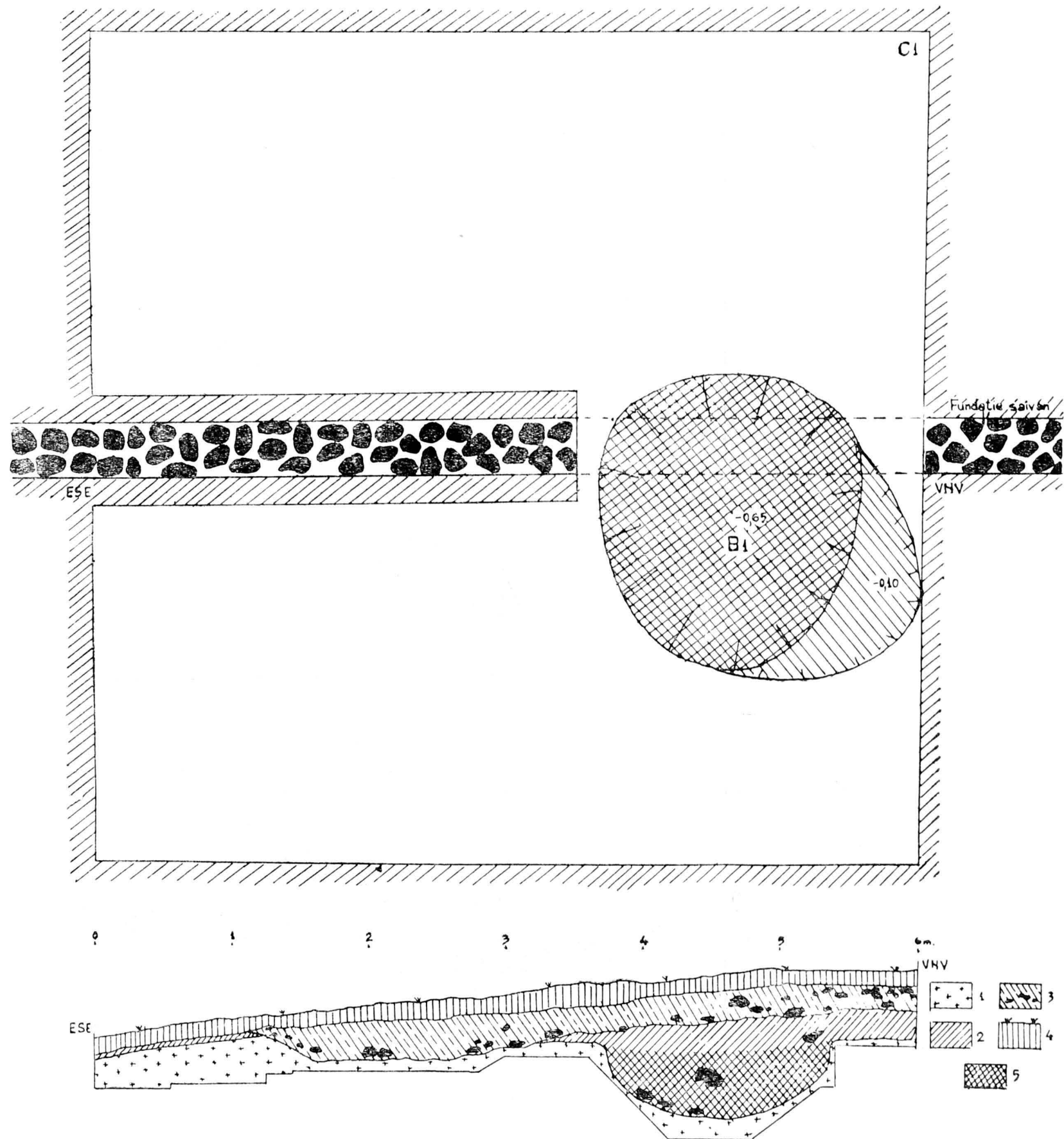
— urmează un alt strat de cultură cu materiale din epoca bronzului. În cadrul acestui strat au putut fi delimitate două nivele. În nivelul inferior, de culoare brun-neagră a putut fi observat profilul unui bordei căpăcuit de platforma unei locuințe de suprafață aparținând celui de al doilea nivel. Acesta din urmă are o culoare neagră-cenușoasă și prezintă urme evidente de arsură. Pe profilul casei 4 s-a putut observa că platforma locuinței de suprafață este alcătuită dintr-un strat dens de piatră de râu, peste care se află o podină din lut cu o grosime de 0,15 m transformată în partea sa superioară (pe o grosime de aproximativ 5 cm) într-o crustă de chirpic ars de intensitatea incendiului care a distrus locuința. Deasupra acestei podine există un strat bogat de ceramică, cărbune și chirpic ars cu urme evidente de nuiele, provenind probabil de la pereții și acoperișul locuinței incendiate. Majoritatea fragmentelor ceramice prezintă urme evidente de arsură secundară, unele fiind chiar vitrificate cu ocazia incendiului ale căror urme sînt, așa cum am văzut, atît de evidente. Stratul de epoca bronzului atinge grosimea sa maximă (0,45—0,55 m) în zona acestei locuințe din caseta 4.

— stratul de cultură hallstattian de culoare brună și gros de 0,20—0,30 m. Din el coboară în caseta 1 (C₁) și în dreptul casetelor 2 și 3 (C₂ și C₃) ale secțiunii 1, gropile a trei bordeie cu fundul rotunjit (Pl. III—V). Pe profilul de SE al secțiunii 1, în dreptul casei 2 se observă de ambele părți ale gropii bordeiului 2 (B₂) două gropi de stîlp cu un diametru de aproximativ 0,15 m. Fundul bordeiului prezintă înspre SV o treaptă înaltă de 0,15 m.

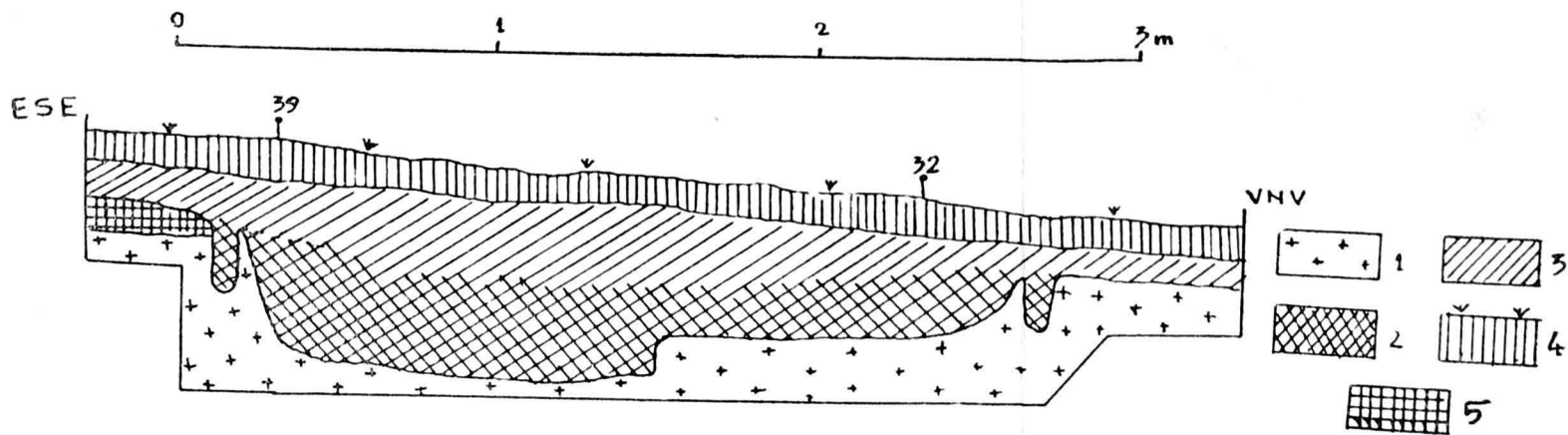
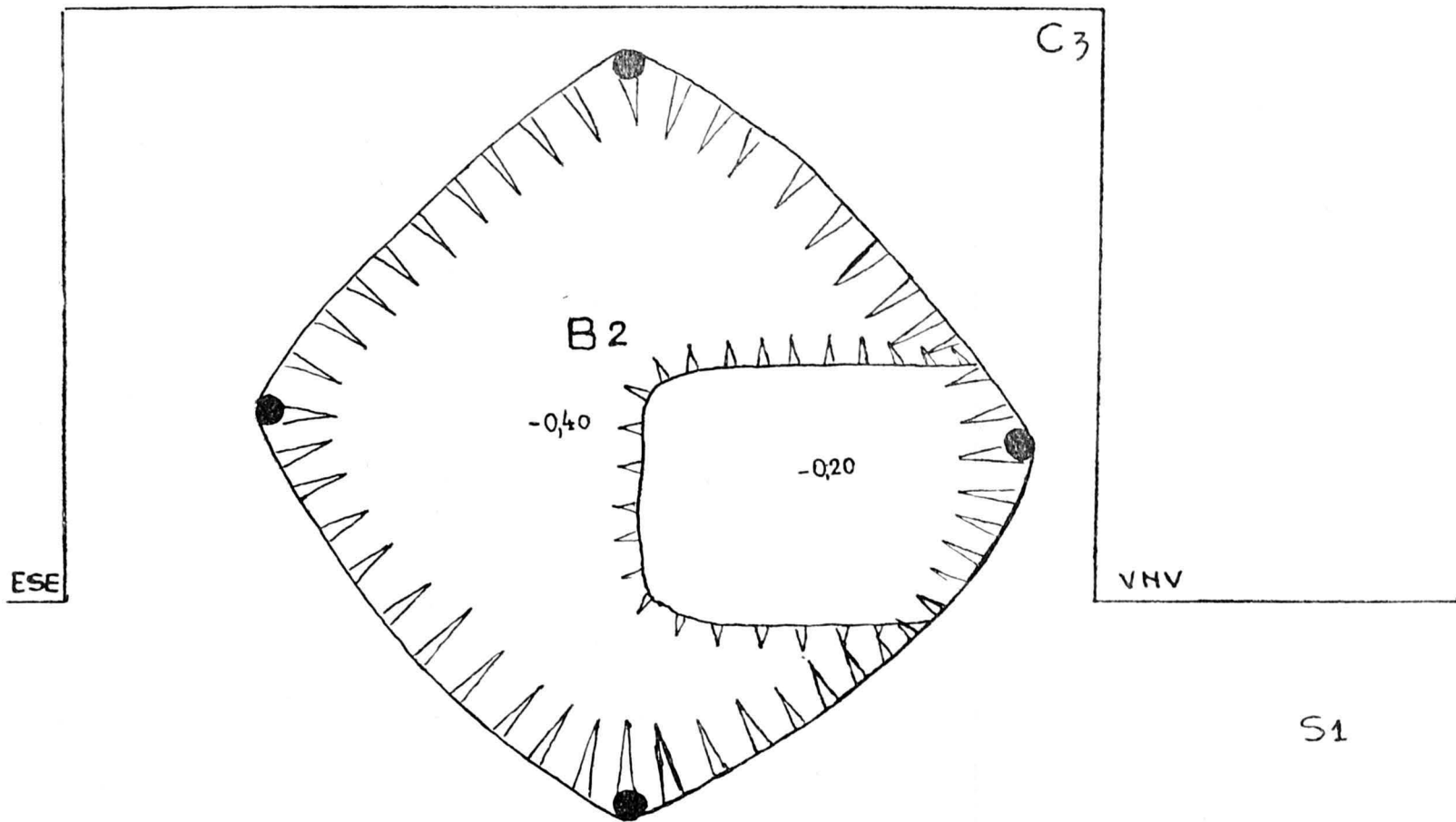
— în dreptul metrilor 20—30 ai secțiunii 1 a fost tăiat drumul roman Dierna-Tibiscum. Partea carosabilă a drumului are o lățime în jur de 6 m și o grosime de 0,30 m. De ambele laturi ale drumului au existat două șanțuri late fiecare de cîte 2 m și adînci cam de 0,50 m. Pe pantele dinspre drum ale acestor șanțuri se pot observa pietre de râu căzute din drum. Drumul, propriu zis este alcătuit dintr-un strat de piatră de râu mărunță, aflat la bază, peste care este un alt strat de pietriș mărunț amestecat cu nisip, pavat la suprafață cu piatră mare de râu. Pe ambele laturi ale drumului există pietre alungite de mari dimensiuni, așezate vertical, constituind foarte probabil bordura drumului.

— stratul de humus vegetal cu o grosime medie de 0,10—0,15 m.

După cum am arătat mai înainte, au fost delimitate mai multe complexe de locuire, de tip bordei sau locuință de suprafață, aparținînd atît epocii bronzului cît și celei hallstattiene.

Pl. IV Planul și profilul casei 1 cu profilul bordeiului hallstattian: 1 solul viu, galben lutos, 2 strat hallstattian, 3 nivelul drumului roman, 4 humus vegetal, 5 bordei hallstattian.

Pl. V Planul și profilul bordeiului 2 (B_2) hallstattian din caseta 3 (C_3); 1 solul viu, 2 bordeiul hallstattian, 3 strat hallstattian, 4 humus vegetal, 5 strat de epoca bronzului.

Din perioada eneolitică nu a fost descoperită nici o locuință în cursul campaniei din 1976⁸.

Epocii bronzului îi aparțin două dintre aceste complexe de locuire. Este vorba în primul rând de un bordei a cărui groapă coboară din primul nivel de locuire din epoca bronzului, secționat de săpătură. Acesta avea foarte probabil o formă aproximativ rotundă sau ovală. Nu s-au observat urme, eventuale, de stâlpi și nici indicii de distrugere. De altfel el este căpăcuit după cum am văzut de platforma unei locuințe de suprafață, care astfel constituie de fapt o refacere a primei locuiri.

Podina, aflată la baza celui de al doilea nivel de epoca bronzului și surprinsă parțial în S₁ (carourile 21—25) și C₄ (Pl. II) a aparținut, după toate aparențele, unei locuințe de suprafață de mari dimensiuni, orientată cu axa longitudinală pe direcția SV—NE. De menționat că această locuință (L₁) nu a putut fi dezvelită în întregime, latura ei de sud-vest intrând sub gradul viu al livezii CAP-ului, care nu a putut fi distrus pentru a se executa o săpătură în vederea dezvelirii ei complete.

Urmele de locuire sînt mai numeroase și mai bine conturate în stratul de cultură hallstattian. Au putut fi surprinse astfel, cu ocazia acestei prime campanii de săpături, nu mai puțin de trei bordeie aparținînd culturii Basarabi, prezentînd fiecare particularități de realizare bine evidențiate.

În caseta nr. 1 (C₁), începînd de la adîncimea de 0,50 m de la suprafața solului, a fost descoperită groapa unui bordei (notat B₁), conținînd material hallstattian ce aparține culturii Basarabi. Acesta avea la suprafață o formă ușor ovală, cu axa mare de 2,10 m și cea mică de 1,75 m.

Cel de al doilea bordei hallstattian (B₂), a fost surprins în secțiunea 1 (carourile 34—35) și caseta '3.' El este de asemenea de formă ușor ovală, de dimensiuni însă mai mari decît B₁ și cu fundul plan. Groapa este relativ puțin adîncă.

În sfîrșit, în carourile 32—33 din secțiunea 1 și în caseta 3 au fost descoperite urmele unui alt bordei aparținînd culturii Basarabi (notat B₃). Este de un tip deosebit de celălalte două, avînd la suprafață o formă patrulateră, cu colțurile ușor rotunjite. În fiecare din aceste colțuri se observă urma cîte unei gropi, provenind probabil de la stîlpii de susținere ai acoperișului bordeiului.

Remarcăm cu această ocazie că așezarea de la *Rovină* constituie unul dintre puținele cazuri cînd, în așezările cunoscute în aria culturii Basarabi, apare masiv și bordeiul ca formă de locuință, căci se pare că locuința de suprafață a fost totuși mai frecventă⁹.

⁸ Un bordei aparținînd acestei epoci a fost însă secționat în cursul cercetărilor recente din luna august 1977.

⁹ Al. Vulpe, *Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien (Die Basarabi-Kultur)*, în *Dacia*. NS, IX, 1965, p. 105—107.

Cercetările efectuate în stațiunea de la Valea Timișului — „Rovină” au scos la iveală o mare cantitate de ceramică, în toate cele trei straturi de cultură.

Fragmentele ceramice eneolitice descoperite aici, aparțin *culturii Tiszapolgár* și sînt relativ reduse ca număr, în comparație cu descoperirile din același punct aparținînd celorlalte două epoci. Predomină, în general, proeminențele-cioc (Pl. VII/1—6 și Fig. 1), perforate parțial sau total, întîlnite frecvent pe mai toate tipurile de vase descoperite în aria acestei culturi¹⁰.

Se remarcă în același timp apariția mai multor fragmente ceramice aparținînd unei cupe specifice cu picior perforat, care a putut fi întregită la restaurare (Pl. VII/7; Fig. 2/1). Deși nu identice cu exemplarul de față, asemenea cupe cu picior mai înalt sau mai scund și perforat, sînt de asemenea extrem de frecvente în necropolele sau așezările acestei culturi¹¹.

Proporția cea mai mare este alcătuită din ceramica de uz comun. Pasta conține mult pietriș ca degresant și este mai ales de culoare cărămizie, brun-cărămizie, și brun-neagră. Cupa cu picior perforat, de culoare brun-cenușie este acoperită cu un slip destul de fin, corodat pe alocuri de aciditatea ridicată a solului.

În afară de proeminențele-cioc mai sus menționate, pe aceste fragmente ceramice nu au mai putut fi identificate și alte modalități de decorare.

Avînd în vedere că materialul ceramic este redus ca număr și extrem de fragmentar, nu putem să facem pînă în prezent prea multe considerații asupra așezării Tiszapolgár de la Valea Timișului — *Rovină*. Tipologic așezarea s-ar încadra mai degrabă grupului Basatanya al acestei culturi¹², materialul fiind caracteristic mai mult fazei B a acestei culturi, după I. B. Kutzián¹³, sau fazei a II-a, după periodizarea propusă de Gh. Lazarovici¹⁴. Ea constituie una dintre cele mai estice puncte din aria de răspîndire a acestei culturi¹⁵, și alături de alte descoperiri de pe valea Mureșului sau din zona limitrofă acesteia¹⁶, indică o expansiune spre est a purtătorilor acestei culturi, dinspre centrul său panonic de formare.

Stratul de cultură de *epoca bronzului* a dat la iveală multă ceramică și cîteva obiecte din lut ars, respectiv fusaiole întregi sau fragmentare

¹⁰ Pentru această cultură cf. mai ales I. B. Kutzián, *The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya*, Budapest, 1963 (mai departe, *Basatanya*); idem, *The Early Copper Age Tiszapolgár Culture in the Carpathian Basin*, Budapest, 1972 (mai departe *Tiszapolgár*), cu bibl. descoperirilor și harta de răspîndire a culturii.

¹¹ *Ibidem*.

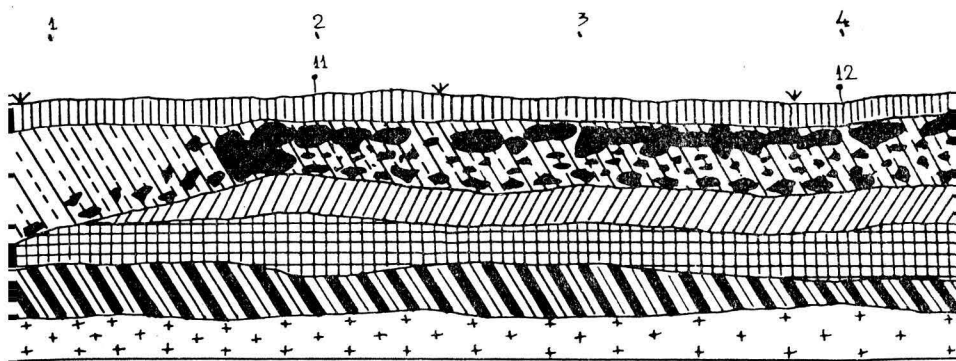
¹² I. B. Kutzián, *Tiszapolgár*, p. 172—173 și harta.

¹³ *Idem*, p. 189 și urm.

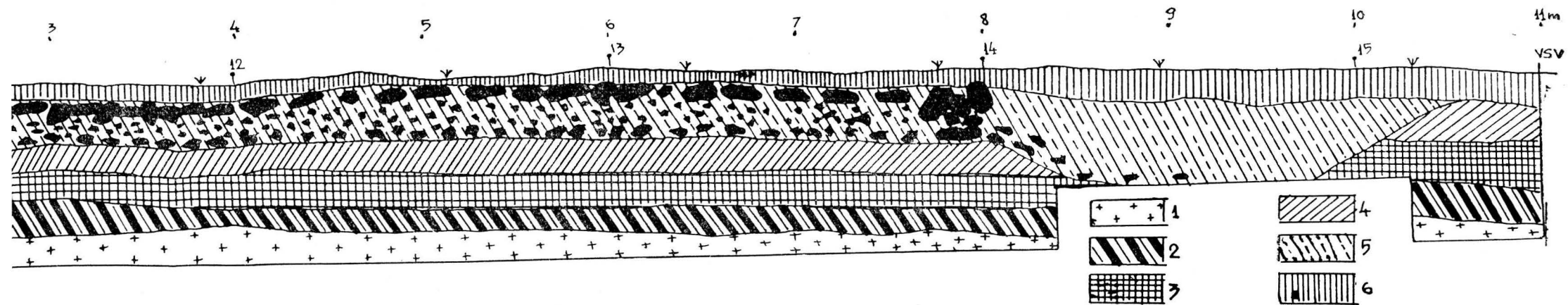
¹⁴ Gh. Lazarovici, *Despre eneoliticul timpuriu din Banat*, în *Tibiscus*, IV, 1975, p. 10 și urm., periodizare în Banat.

¹⁵ I. B. Kutzián, *Tiszapolgár*, p. 189 și harta.

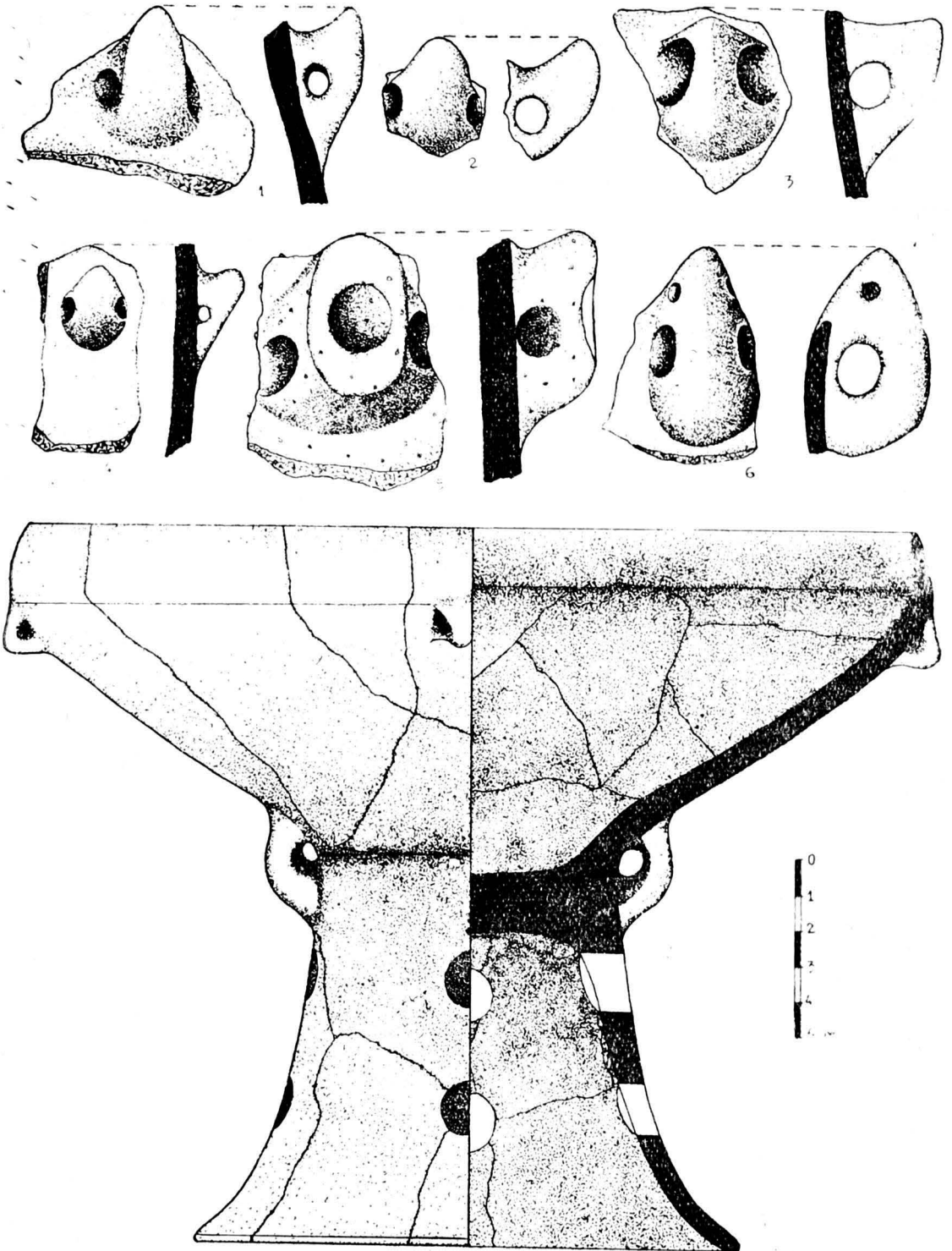
¹⁶ *Ibidem*; cf. și Gh. Lazarovici, *op.cit.*, p. 10—14, 20—22, 29 și harta de la p. 11.

Pl. VI Profilul drumului roman : 1 sol viu, 2 strat

Profilul drumului roman : 1 sol viu, 2 strat Tiszapolgár, 3 strat de epoca bronzului, 4 strat hallstattian, 5 nivelul drumului roman, 6 humus vegetal.

Pl. VII Proeminente — cioc și o cupă Tiszapolgár.

(Pl. XIII/1, 3; Fig. 7/2) și un disc perforat (Pl. XIII/8; Fig. 4/7), foarte probabil o rotiță de la un car-miniatură ritual.

Ceramica prezintă, în general, trăsături unitare în cele două nivele și de aceea o tratăm împreună, avînd totuși grija să evidențiem pe parcurs și eventualele elemente caracteristice numai unuia sau altuia dintre aceste două nivele.

Fragmentele ceramice sau vasele întregi și întregibile aparținînd acestui strat, au fost descoperite în mare cantitate mai ales în zona locuinței (L₁). Ele se caracterizează printr-o mare varietate de forme și tipuri, precum și printr-o diversitate remarcabilă de tehnici și motive decorative.

Din acest punct de vedere al pastei întîlnim atît ceramică de uz comun cît și ceramică din categoriile fină și semifină.

Ceramica de uz comun, de culoare brună, brun-cărămizie, brun-gălbuie sau brun-neagră, cu mult nisip grosier sau pietriș în pastă, aparține tipului de vas-borcan cu buza răsfrîntă în exterior și cu gîtul mai mult sau mai puțin pronunțat (Pl. VIII/5—8; XIX/1—2, 6; Fig. 4/1—5; 8/2, 4), de dimensiuni mijlocii, deși nu lipsesc nici vasele cu profilul aproape drept (Pl. XIX/4—5 și Fig. 4/8). A fost descoperit și un fragment de la un mic vas-strecurătoare (Pl. VIII/4 și Fig. 8/3).

Ca tehnici și motive decorative întîlnite mai des pe acest gen de ceramică remarcăm: striurile neregulate, briurile crestate sau alveolate, proeminențele conice, inciziile cu măturica sau șirurile de alveole imprimare.

Striurile neregulate apar de obicei pe corpul vaselor (Pl. VIII/2, 6—8; XIX/4 și Fig. 4/1—5; 8/4) fiind adesea asociate cu briurile în relief crestate sau alveolate. Acestea din urmă sînt întîlnite mai ales sub buza vaselor (Pl. VIII/6—8 și Fig. 4/1—2, 4—5; 8/4) și sînt uneori întrerupte de cîte doi butoni mici, conici (Pl. VIII/6 și Fig. 4/4). Crestături oblice sau verticale apar de multe ori chiar și pe buza vaselor (Pl. VIII/3, 5; XIX/4).

Proeminențele conice sînt grupate cîte una (Pl. VIII/5; XIX/1—2 și Fig. 8/2) sau cîte două (Pl. VIII/3) pe corpul vaselor de obicei în zona gîtului sau imediat sub acesta.

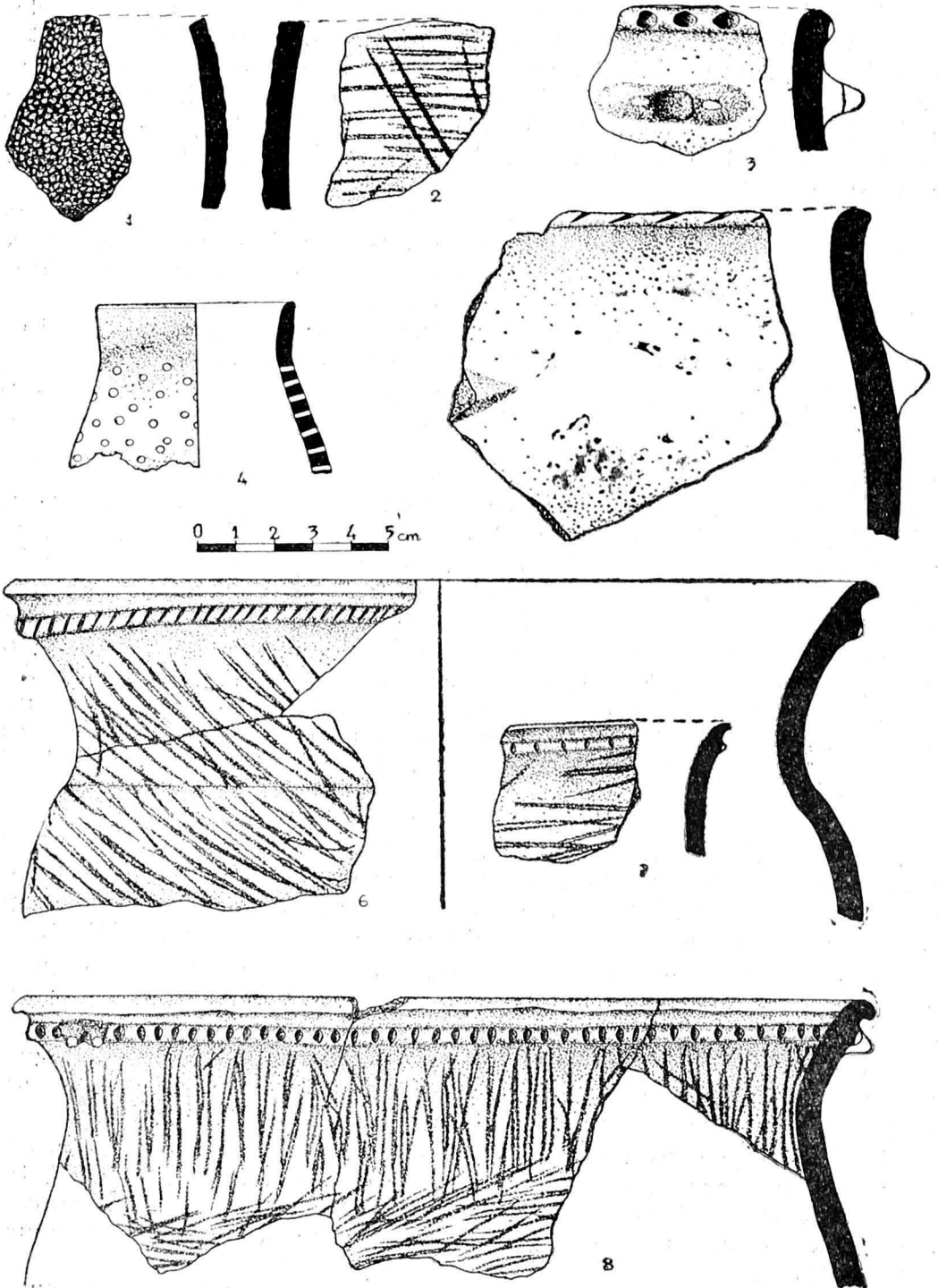
Inciziile cu măturica sînt grupate în fascicule neorganizate pe corpul vaselor (Pl. XIX/3) în asociere cu briuri alveolate sau butoni conici dubli și apar numai în cel de al doilea nivel.

Șirul orizontal de mici alveole imprimate este întîlnit în zona gîtului pe un singur vas cu patru tortițe mici pornind din buză (Pl. XIX/6 și Fig. 2/2).

Pe cîteva fragmente, doar în primul nivel, apare și decorul textil.

În același sens este demnă de remarcat și masarea fragmentelor de vase decorate cu striuri neregulate în zona inferioară a primului nivel aparținînd epocii bronzului.

Ceramica fină și semifină este realizată dintr-o pastă de culoare gălbuie, brun-gălbuie, brună, brun-neagră, neagră sau cenușie. Predomină vasele de culoare brun-neagră sau neagră, în multe cazuri cu pereții acoperiți cu un slip destul de fin sau oricum bine neteziți.

Pl. VIII Ceramică din primul nivel de epoca bronzului.

În cadrul acestei grupe ceramice se remarcă îndeosebi cănițele cu una sau două torți puțin suprainălțate, pornind din buză (Pl. XI/1, 3—7; XIV/1 și Fig. 3; 6/1), mai scunde sau mai svelte, vasele piriforme de dimensiuni mici și mijlocii (Pl. XI/2; XIII/4—9) și cele cu corpul mai mult sau mai puțin bombat (Pl. XII/1, 7; XIV/4—6, 8), vasele cu gîtul evazat și corpul bombat mai mult bitronconic (Pl. XII/4; XIII/7; XIV/10—11).

Străchinile cu corpul mai mult sau mai puțin bitronconic și buza dreaptă sau ușor răsfrîntă în exterior, prezentînd torți late așezate sub buză (Pl. X; XII/5—6; XIII/11 și Fig. 6/7; 7/3—4) apar în număr mai mare în cel de al doilea nivel, în comparație cu primul.

Decorul acestor tipuri de vase, avînd un caracter mai mult tectonic, este realizat în special cu ajutorul inciziilor, canelurilor și al șirurilor de puncte. Mai apar, de asemenea, proeminențele conice și alveolele. Mai rar este decorul realizat prin împunsături succesive în canal (Stichkanaltechnik).

Inciziile sînt mai fine sau mai adînci și grupate, cîte două, trei sau patru, oblic, vertical, în arcade sau ghirlande pe corpul sau gîtul vaselor (Pl. XI/2, 4—5; XII/4—8; XIII/9; XIV/2—3, 8—10 și fig. 5/7; 6/1, 3—7; 8.5). De multe ori sînt asociate cu șiruri de puncte (Pl. XIII/9; XIV/2, 5—6, 9—10 și Fig. 5/1—3, 5—6) sau organizează metode simple (Pl. XI/2; XII/6 și Fig. 6/6; 7/1) în combinație cu caneluri (Pl. XII/7 și Fig. 5/8) și alveole (Pl. XIII/7). Uneori formează linii duble în zig zag pe corpul vaselor (Pl. XIV/1, 4) sau decorează concentric fundul acestora (Pl. XI/1 și Fig. 3). Sub forma unor adevărate incizii-caneluri grupate cîte două, în linii paralele care se întretaie, și în asociație cu alveole, șiruri de puncte sau caneluri, decorează corpul (Pl. XIII/9) sau fundul (Pl. X) unor vase.

Canelurile, mai înguste sau mai late, dar întodeauna verticale, sînt grupate cîte două, trei sau patru, de obicei pe corpul vaselor (Pl. X; XI/3 XII/7; XIII/4; XIV/7 și Fig. 5/8; 6/2, 8). În cîteva cazuri ele acoperă aproape complet suprafața acestora (Pl. XI/6—7). Într-un singur caz ele decorează orizontal zona inferioară a unui vas (Pl. XIII/6).

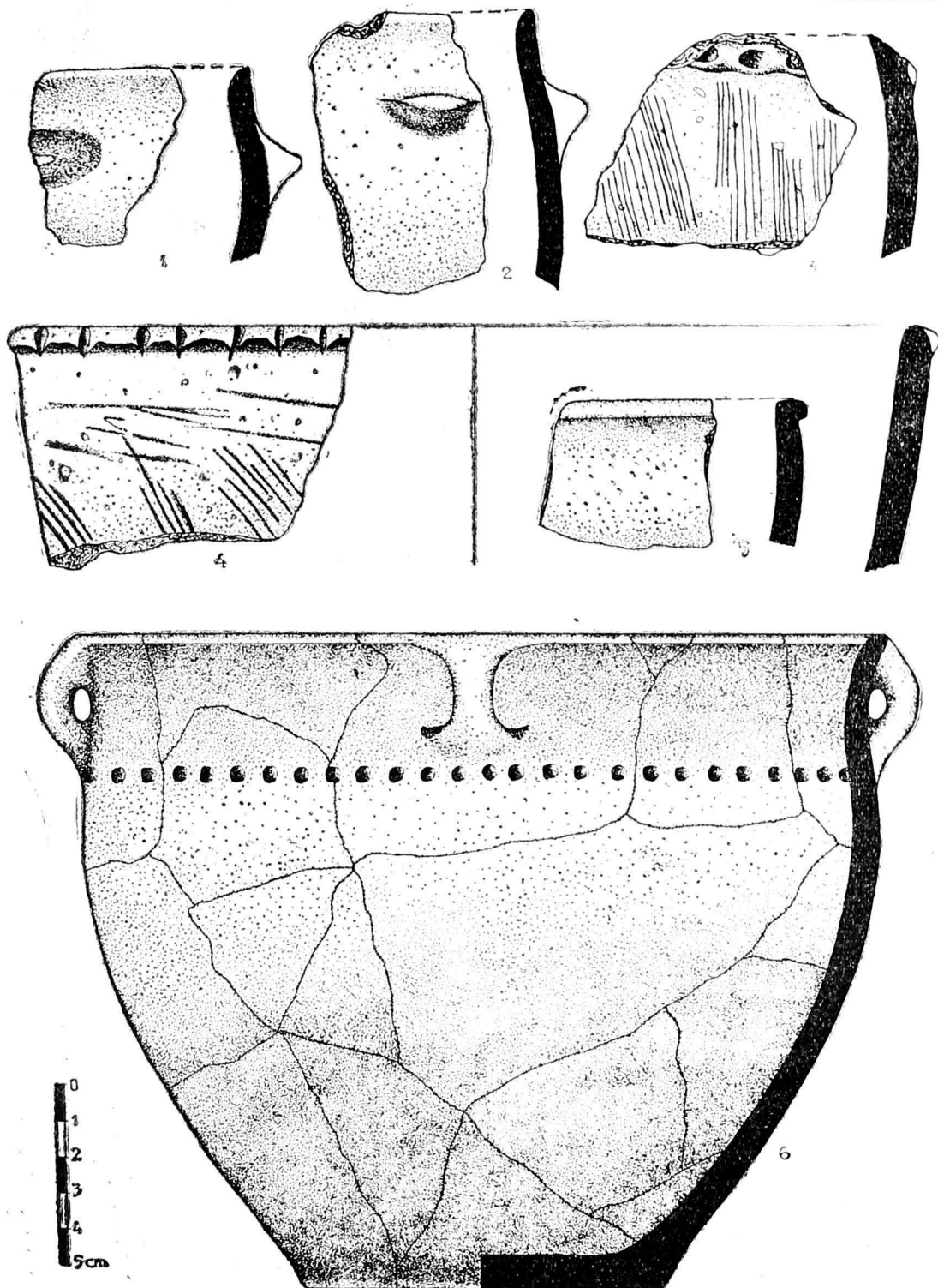
Alveolele, rotunde, adîncite în corpul vasului, și de obicei înconjurate de puncte imprimite (Pl. XIII/4, 7, 9 și Fig. 6/2) sînt elemente care apar în ambele nivele.

De remarcat este proporția mai mare a inciziilor și canelurilor înguste în primul nivel precum și a grupelor de caneluri mai late, așezate vertical pe corpul vaselor în cel de al doilea nivel.

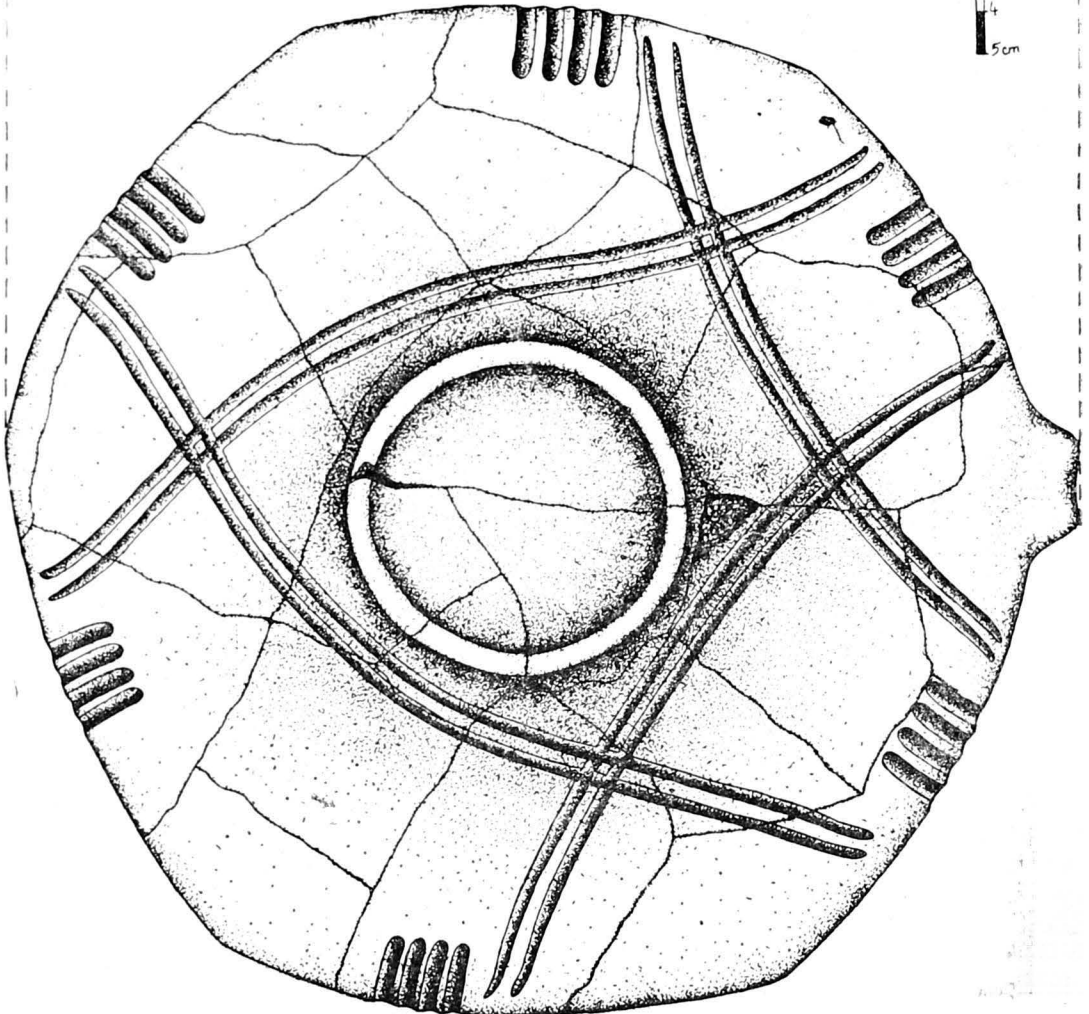
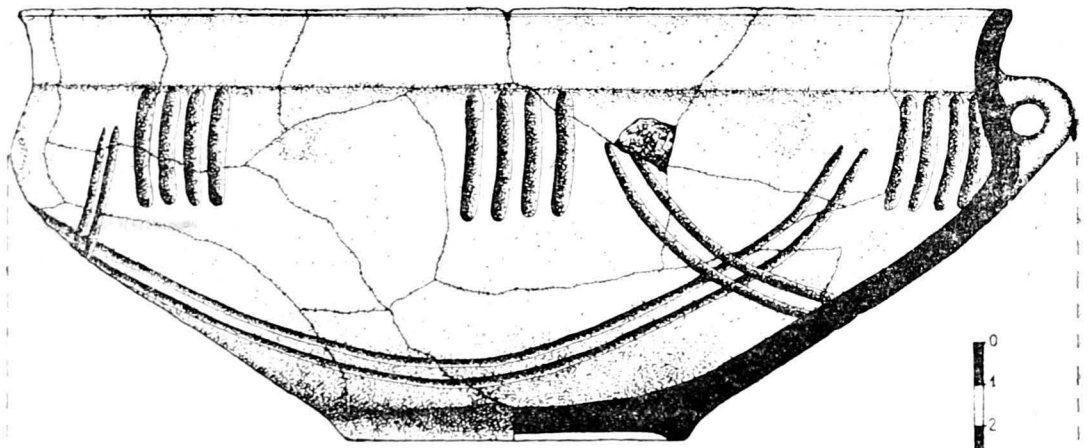
În ceea ce privește încadrarea cronologică și culturală a descoperirilor din stratul de epoca bronzului de la Valea Timișului — „Rovină”, trebuie să arătăm că dispunem de prețioase elemente de comparație cu celelalte așezări aparținînd aceleiași epoci din sud-vestul României și zonele înconjurătoare.

Cu toate acestea, o serie de paralelisme pot fi stabilite, ele procurîndu-ne cîteva indicii în acest sens.

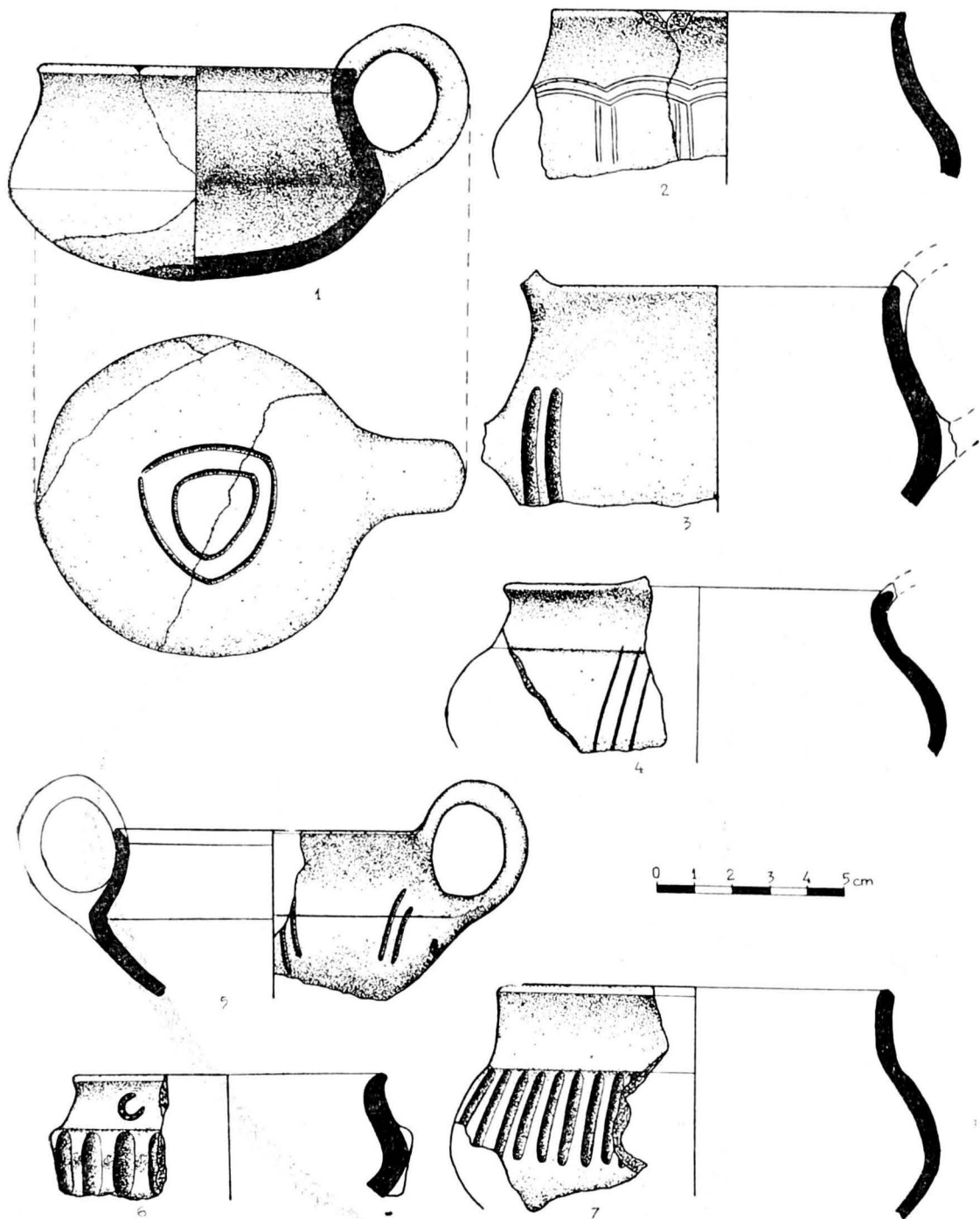

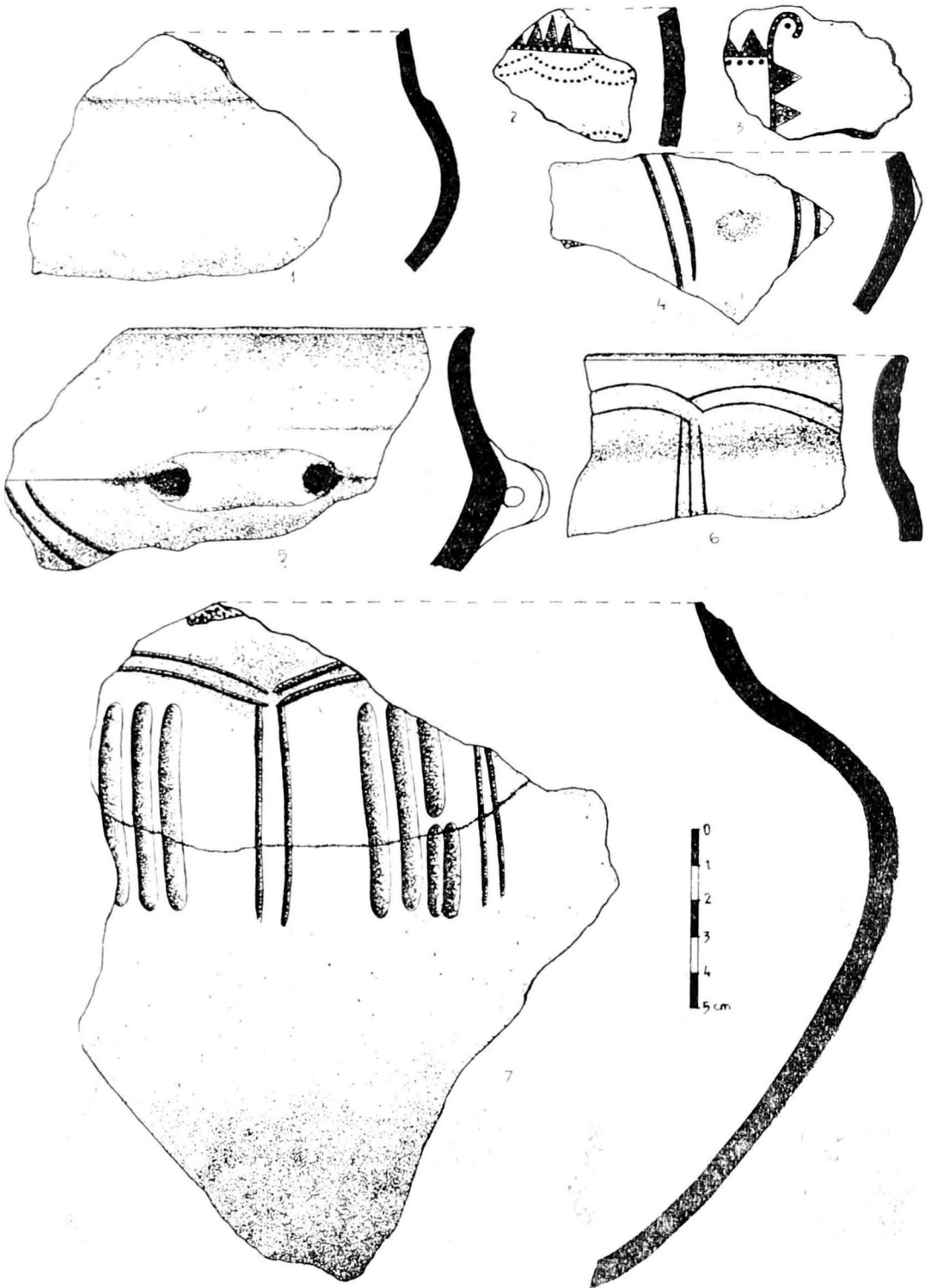
Pl. IX Ceramică de uz comun de epoca bronzului.

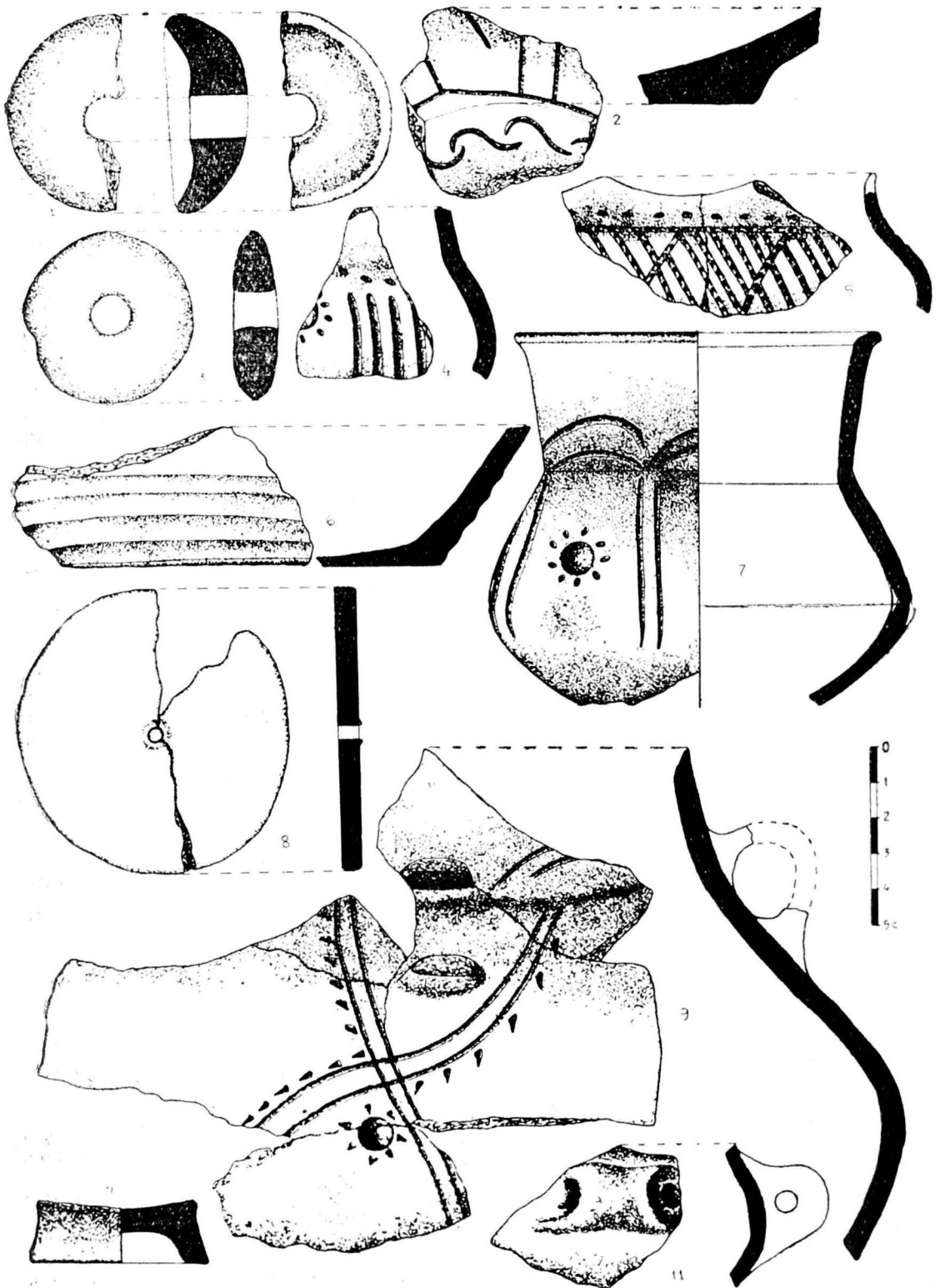
Pl. X Strachină din nivelul al doilea de epoca bronzului.

Pl. XI Cănițe întregi și fragmentare din epoca bronzului.

Pl. XII Ceramică semifină și fină de epoca bronzului.

Pl. XIII Ceramică și alte obiecte de lut (1, 3, 8) din epoca bronzului.

Astfel, fragmentele ceramice decorate cu striuri și brîuri, întotdeauna imediat sub buză, descoperite în zona inferioară a primului nivel aparțin unor vase (Pl. VIII/6, 8) caracteristice orizontului de sfîrșit al culturii Nagyrév și începutului evoluției culturii Hatvan¹⁷. Către aceeași perioadă ne îndreaptă și apariția în primul nivel al așezării de la Valea Timișului a ceramicii cu ornament textil, caracteristică nivelelor „O—M” din așezarea de la Tószeg¹⁸, ornament ce nu mai este întîlnit în cel de al doilea nivel al așezării noastre.

Pe de altă parte apariția încă din același nivel și a elementului decorativ realizat din alveole înconjurat de puncte imprimate (Pl. XIII/9)¹⁹, paralelizează în mare acest nivel inferior de la Valea Timișului cu nivelul IV (de tranziție) din așezarea de la Pecica — „Șanțul Mare”, conform noii stratigrafii stabilită de T. Soroceanu pentru această așezare, unde acest element este considerat a-și avea geneza tocmai în această perioadă (Pecica — „Șanțul Mare” IV b)²⁰. Acest lucru ne indică un raport de contemporaneitate între începutul locuirii de epoca bronzului de la Valea Timișului, trecerea de la faza Otomani I la Otomani II și sfîrșitul unor fenomene culturale de tipul Periam, Mokrin sau Nagyrév, ceea ce corespunde, în general, trecerii la perioada Bronz B (Reinecke)²¹.

Și în ceea ce privește al doilea nivel, avem de asemenea cîteva elemente de stabilire a limitelor cronologice.

Astfel ornamentul cu măturica (Pl. XIX/3) este întîlnit la Tószeg în nivelele h, i. De asemenea străchinile cu toartă prinsă mult sub buză care apar la Valea Timișului sînt caracteristice fazei recente de la Pecica²². Pe de altă parte apariția aproape în exclusivitate a canelurilor verticale pe corpul vaselor, perpendicular pe circumferință, este asemănătoare modului de utilizare al acestora pe ceramica aparținînd nivelului al III-lea de la Pecica.

Nu întîlnim însă în cel de al doilea nivel de la Valea Timișului vasele cu gît cilindric și nici ornamentarea prin caneluri orizontale a gîtului, elemente caracteristice fazelor tîrzii de la Pecica (nivelele I—II după T. Soroceanu)²³. Aceasta ne indică faptul că foarte probabil locuirea de la Valea Timișului nu depășește în timp sfîrșitul nivelului III de la Pecica — „Șanțul Mare”.

¹⁷ F. Tompa, *25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn, 1912—1936*, în *BerRGK*, 24—25 1934—35, p. 64—74; A. Mozsolics, *Die Ausgrabungen in Tószeg im Jahre 1948*, în *Acta Arch Hung*, 1952, 1—3, p. 35—68, pl. XV—XIX.

¹⁸ A. Mozsolics, *op.cit.*, pl. XVI—XVIII.

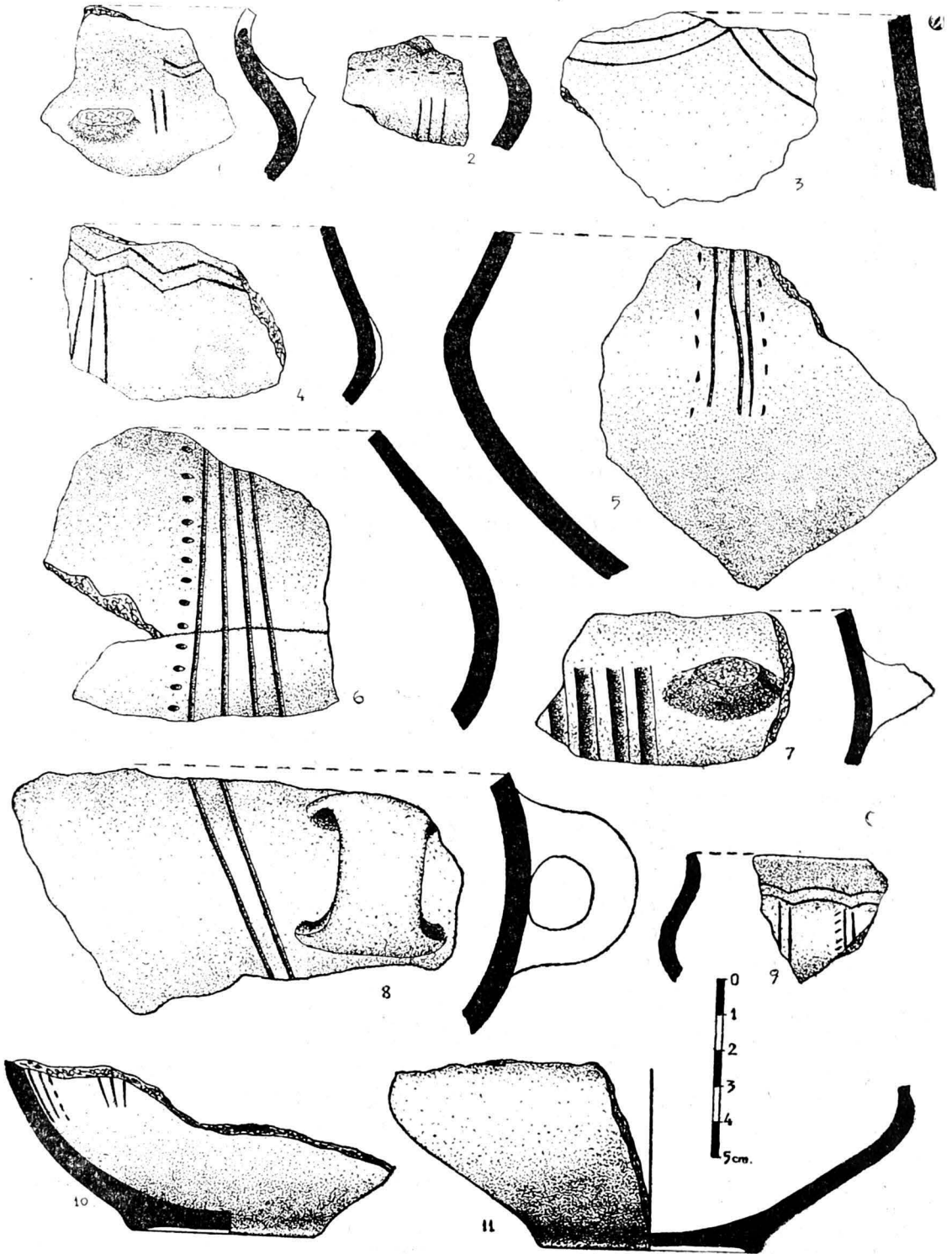
¹⁹ Acest element decorativ este întîlnit și în culturile Verbicioara sau Vatina; vezi și D. Berciu, *Die Verbicioara Kultur*, în *Dacia*, NS, V, 1961, Fig. 8/2; B. Brukner, B. Jovanović, N. Tasić, *Praistorija Vojvodine*, Novi Sad, 1974, p. 228, fig. VIII.

²⁰ T. Soroceanu, *Însemnătatea stratigrafiei de la Pecica pentru epoca bronzului carpato-anubian*, în *StComCaransebeș*, II (sub tipar).

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*. Mai vezi în această problemă și articolul aceluiași autor *Considerații preliminare a supra ceramicii de tip Mureș*, în prezentul volum.

Pl. XIV Ceramică fină din epoca bronzului.

Ca atare putem paraleliza așezarea de epoca bronzului de la Valea Timișului, cu nivelele IV, III constatate în noile săpături de la Pecica.

Aceasta ar corespunde în linii mari perioadei Reinecke B₁—B₂. Din punct de vedere al apartenenței culturale, așezarea de la Valea Timișului reprezintă foarte probabil un aspect înrudit culturii Mureș²⁴, majoritatea analogiilor constatate provenind din așezarea de la Pecica²⁵. Fragmentele ceramice decorate cu mici puncte imprimare în ghirlande unite, triunghiuri hașurate prin incizii fine și împunsături succesive în canal (Pl. XII/2—3; Fig. 7/5—6), care se diferențiază oarecum de ansamblul ceramicii descoperite la Valea Timișului, sînt, după părerea noastră, importuri sudice provenite din aria Gîrla Mare sau Verbicioara. De altfel influențele din culturile contemporane ale epocii bronzului din sud-vestul României, sînt sesizabile în cadrul materialului descoperit la „Rovină”.

Urmele intense de arsură din cel de al doilea strat ne arată că așezarea a fost distrusă, probabil în pragul perioadei Reinecke C₁, de un violent incendiu. Acesta poate să fi fost la fel de bine accidental sau provocat.

Oricum, după acest incendiu așezarea nu mai este locuită în epoca bronzului.

Așezarea hallstattiană a dat de asemenea la iveală un bogat și frumos material ceramic. Acesta aparține perioadei mijlocii a epocii hallstatiene (Ha C), mai precis culturii Basarabi. Au fost descoperite fragmente ceramice și vase întregi sau întregibile aparținînd acestei culturi, atît în cele trei bordeie cît și înstratul de cultură corespunzător acestora.

Din punct de vedere al pasteii și al destinației se fac remarcate toate categoriile ceramice îndeobște cunoscute în aria acestei culturi, respectiv ceramică de uz comun, semifină și fină.

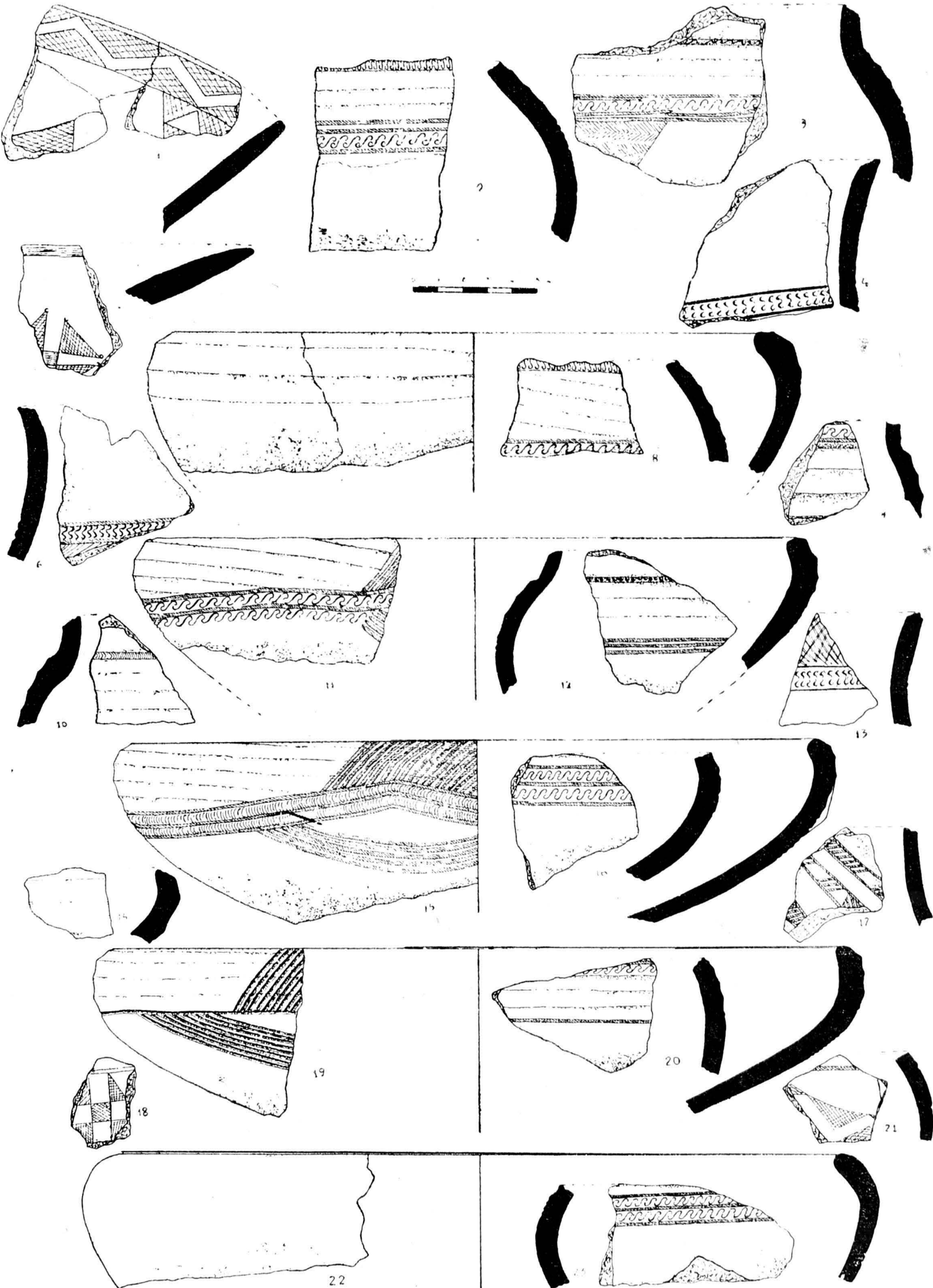
Ceramică de uz comun este, în general, de culoare brună, brun-cărămizie sau brun-neagră și aparține, aproape în totalitate, aceluiași tip de vas, care predomină de altfel în cadrul acestei categorii ceramice în întreaga arie de răspîndire a culturii Basarabi (Pl. XIX; Fig. 12/8—9; 13/1—2; 14). Este vorba de acel tip de vas de dimensiuni mijlocii sau mari, cu burta proeminentă și rotunjită și cu gîtul mai scund sau mai înalt, răsfrînt oblic în exterior. Decorul este alcătuit în exclusivitate din unul sau două brîuri crestate, paralele, așezate fie sub buza vasului fie pe linia de demarcație dintre gîtul și corpul său. Se remarcă un fragment ce prezintă un decor ceva mai complex realizat cu ajutorul brîurilor crestate și a unui mic buton rotund (Fig. 11/5). Pereții acestui gen de vase de la Valea Timișului sînt în general bine neteziți.

În zona brîului aflat la contactul dintre gîtul și corpul vasului apar uneori torți perforate, neperforate (Pl. XIX/2—4; Fig. 12/8; 14/6) sau proeminențe aplatizate trase din brîu (Pl. XIX/7).

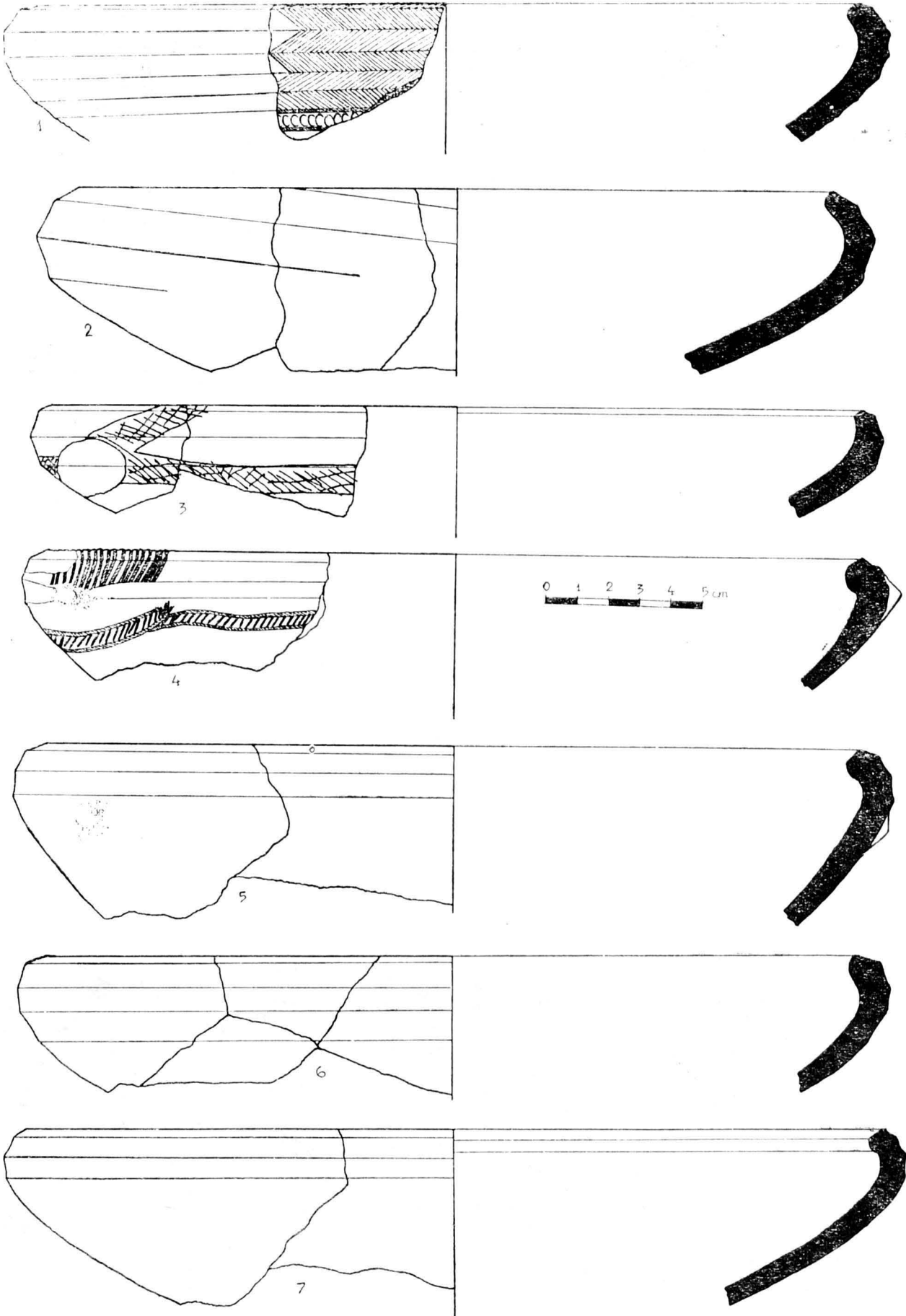
²⁴ Folosim și noi această denumire, introdusă de J. Banner, (în *DolgSz*, 7, p. 3 și urm.) și care se pare că definește mai clar trăsăturile comune și aria de răspîndire ale unor fenomene de tipul Mokrin, Szöreg, Ószentiván, Pítváros, Periam-Pecica etc.

²⁵ Pentru alte analogii cf. și M. Roska, *Ásatás a pécska-szemlái határban levő Nagy Sándon*, în *Dolg*, 3, 1912, p. 1—73.

Pl. XV Ceramică fină aparținând culturii Basarabi.

Pl. XVI Fragmente de străchini, cultura Basarabi.

Ceramica fină și semifină este de culoare brun-gălbuie, brună, brun-neagră, dar mai ales neagră cu pereții bine lustruiți.

Dintre formele aparținând acestei categorii se remarcă ceștile scunde cu toarta puternic supraînălțată (Pl. XVIII/5–6), vasele cu gîtul evazat și corp globular de dimensiuni mai mici (Pl. XVIII/2) sau mai mari (Pl. XV/2–4, 6, 9, 10, 12, 13; XVII/2–5; XVIII/1, 3 și Fig. 9/1, 3; 10/1–2; 11/2–3; 13/5), uneori chiar miniaturizate (Pl. XVII/7) și, mai ales, străchinile.

Acestea din urmă sînt de două tipuri: primul tip cu buza arcuită în interior (Pl. XV/7; 11, 15–16, 19, 22–23; XVI/1–7; XVII/6, 8, 10; XVIII/4 și Fig. 9/2, 4–5; 10/5–6; 11/1, 4, 6; 12/2, 4–5; 13/3–4) este caracteristic de fapt întregii epoci hallstattiene și constituie marea majoritate în cadrul tipurilor de vase descoperite în așezarea de la Valea Timișului. Majoritatea sînt canelate orizontal sau oblic pe umăr și frumos decorate. Al doilea tip de străchini îl constituie cele cu buza lată, puternic răsfrîntă spre exterior (Pl. XVIII/7).

Ca tehnici și elemente decorative folosite sînt: incizia, impresiunile, canelurile și proeminențele.

Inciziile sînt simple sau alcătuiesc motive decorative mai complexe. Dintre acestea amintim triunghiurile incizate și hașurate, simple (Pl. XV/13 XVIII/3 și Fig. 12/3), grupate în bandă orizontală hașurată în rețea (Pl. XVII/4; XVIII/1 și Fig. 11/2–3) sau scoțind în evidență o pseudo-excizie în zig zag (Pl. XV/1, 21), în motivul numit al „curcii malteze” (Pl. XV/5, 18; Fig. 12/6–7) sau în bandă hașurată prin incizii în zig zag (Pl. XV/3; XVI/1; Fig. 10/1).

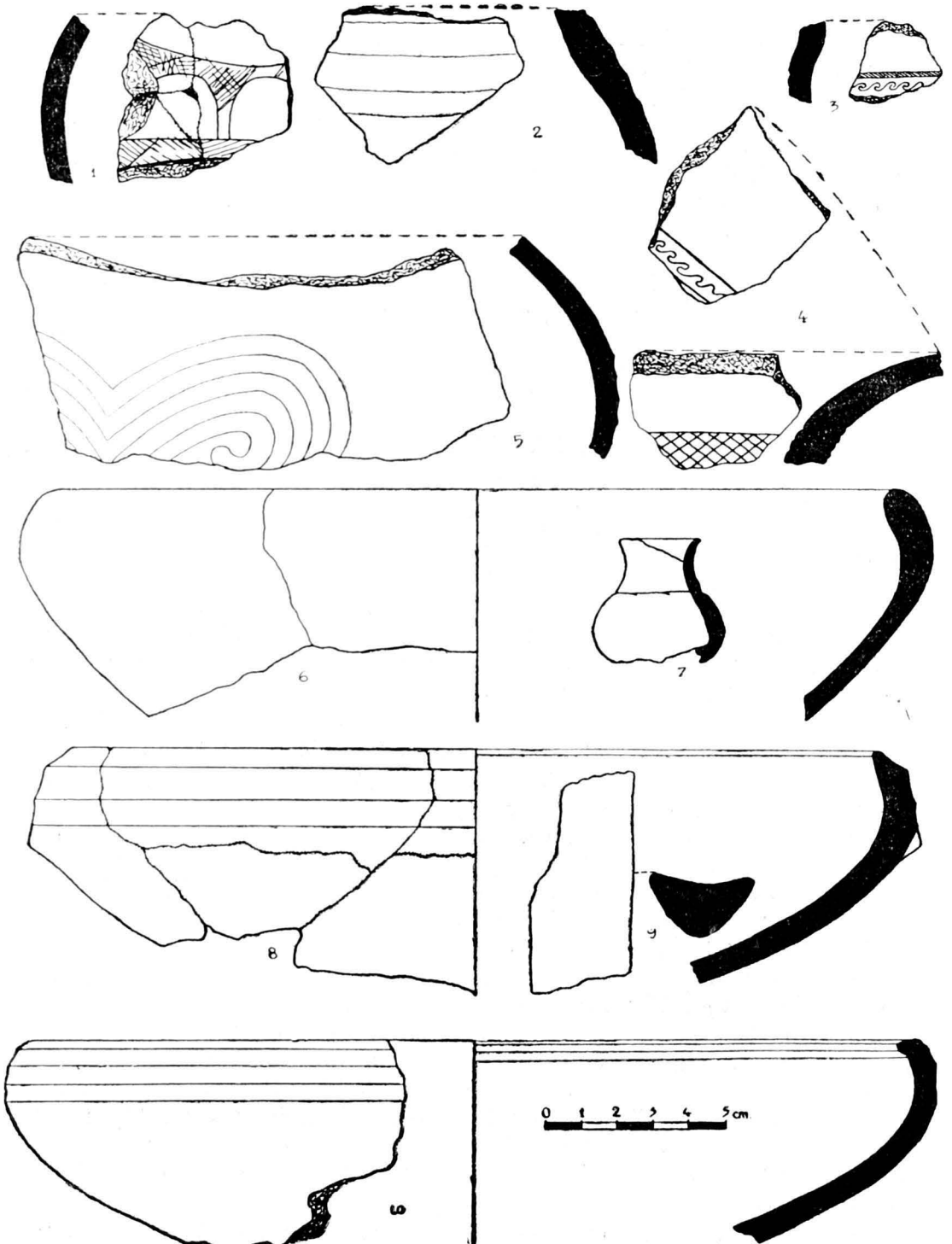
Uneori se întîlnesc incizii repetate de forma literei C cuprinse în benzi „șnurate” (Pl. XV/10, 15; XVI/1 și Fig. 9/5; 10/2, 4; 13/3).

Impresiunile sînt de obicei realizate prin ștampilare cu un obiect din lut, destinat special acestui scop, așa cum ne indică descoperirile din alte așezări contemporane²⁶. Ca motive decorative sînt folosite cu precădere șirurile de S-uri înlănțuite, așezate vertical, oblic sau culcate pe corpul vasului. Ele sînt încadrate de obicei în benzi „șnurate”, realizate tot prin impresiuni (Pl. XV/2–3, 8–9, 11, 16, 20, 23; XVII/3–4 și Fig. 9/3; 10/1; 5–6; 12/2–5; 13/5).

De remarcat pe unele fragmente un decor imprimat de forma literei epsilon (Pl. XV/4, 13; XVIII/3 și Fig. 9/1).

Benzile imprimate și simple (Pl. XV/19 și Fig. 9/4) sau „șnurate” (pe majoritatea fragmentelor) încadrează de obicei șirurile de S-uri sau realizează un motiv independent în benzi și ghirlande pe corpul și umărul vaselor (Pl. XV/15, 17; XVI/4; XVIII/2 și Fig. 9/5; 10/3, 11/1; 13/3). De remarcat frecvența mare a imprimeurilor de acest gen, în formă de ghirlandă sau așezate în benzi paralele, oblic pe umărul străchinilor.

²⁶ R. Vulpe și colab., *Șantierul arheologic Popești*, în *SCIV*, VI, 1955, 1–2, p. 242–243, fig. 6/1–2; A. László, *Cu privire la tehnica de ornamentare a ceramicii hallstattiene de tip Babadag*, în *MemAnt*, I, 1969, p. 319–325 și fig. 1,4.

Pl. XVII Ceramică fină, cultura Basarabi.

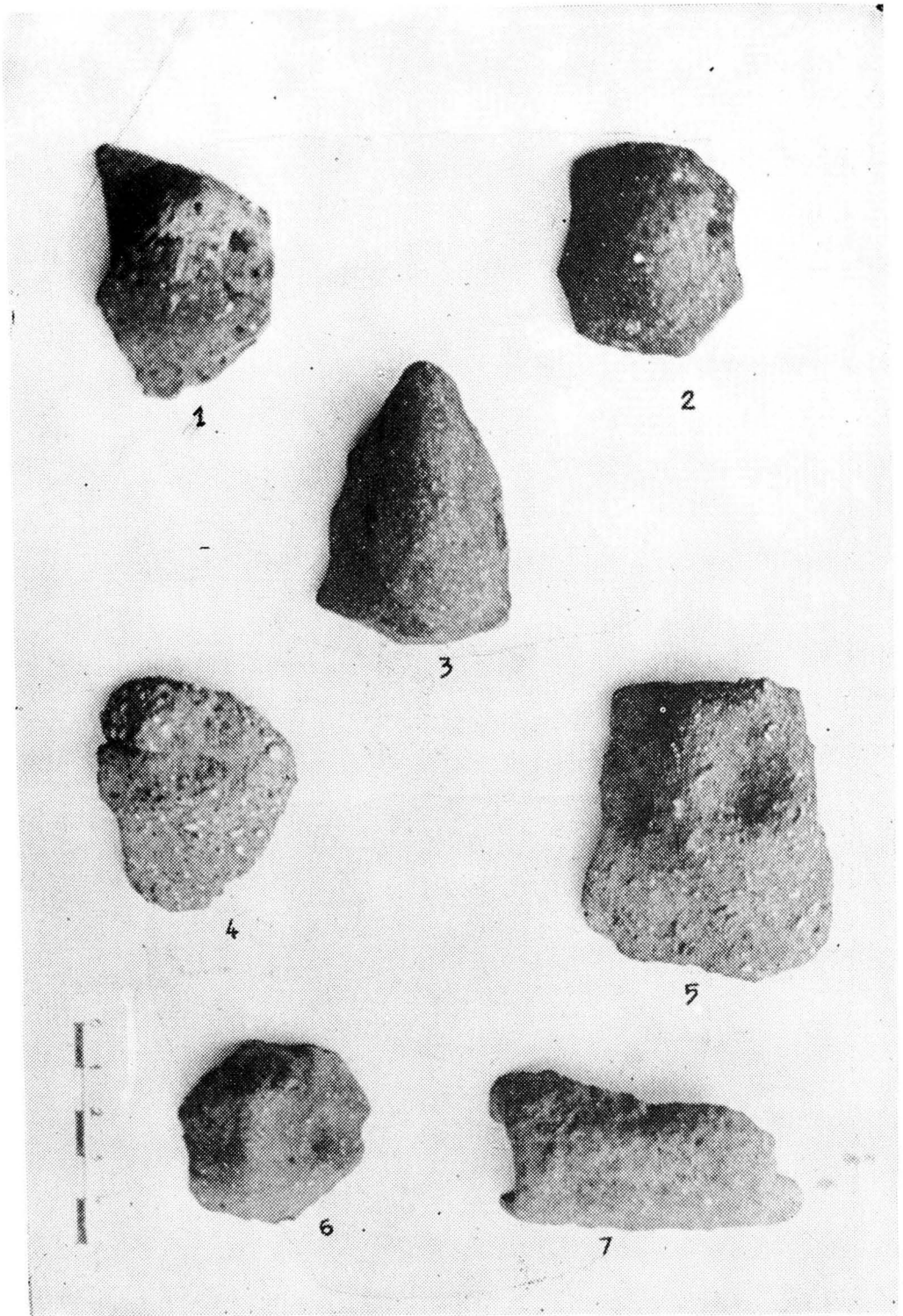

Fig. 1 Proeminențe-cioc, cultura Tiszapolgár,

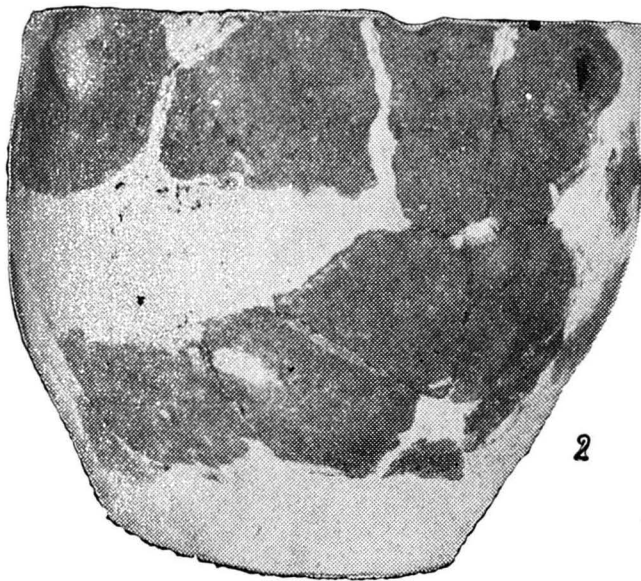
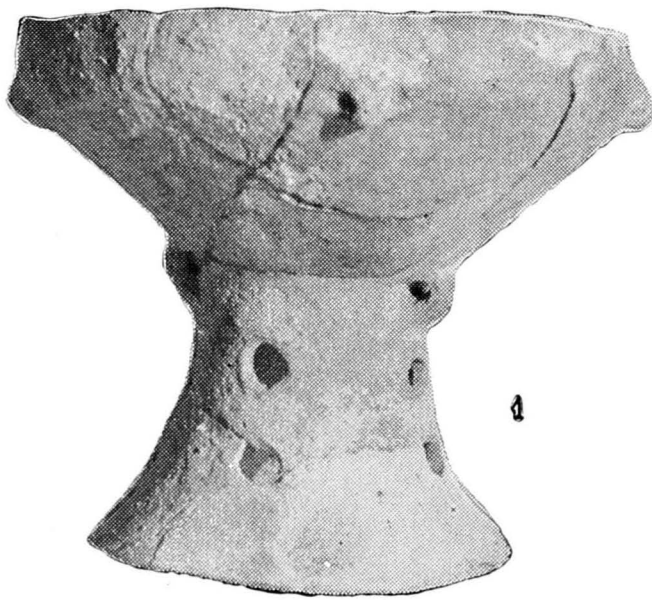

Fig. 2 Ceramică Tiszapolgár (1) și din epoca bronzului (2).

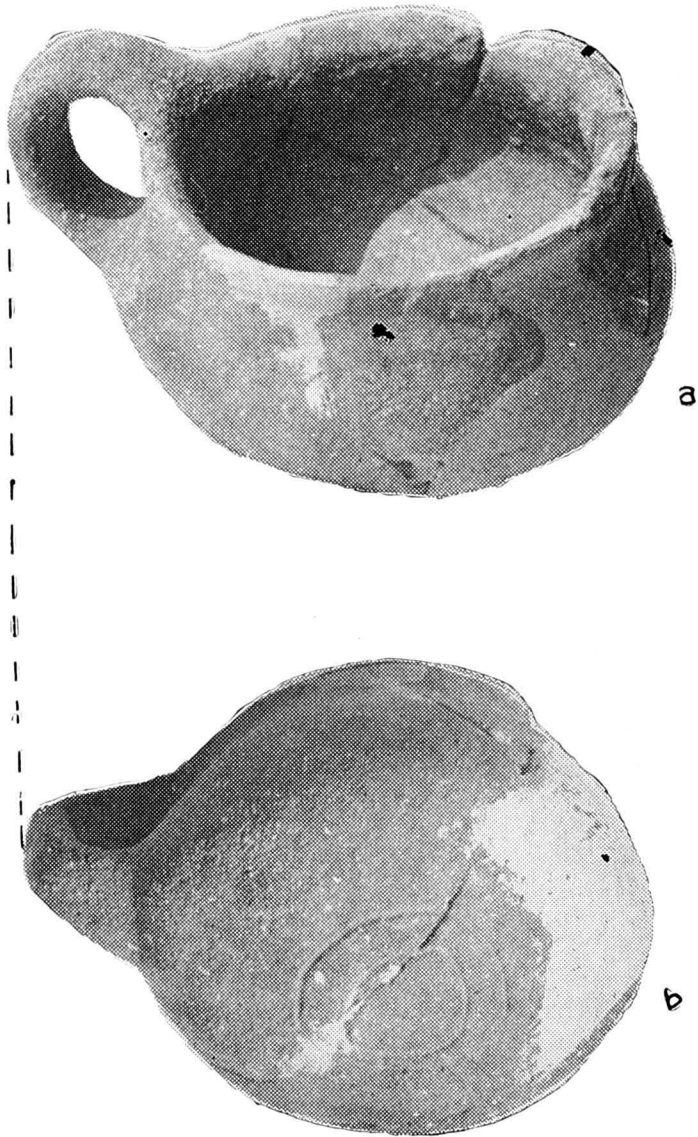

Fig. 3. Ceramică din epoca bronzului.

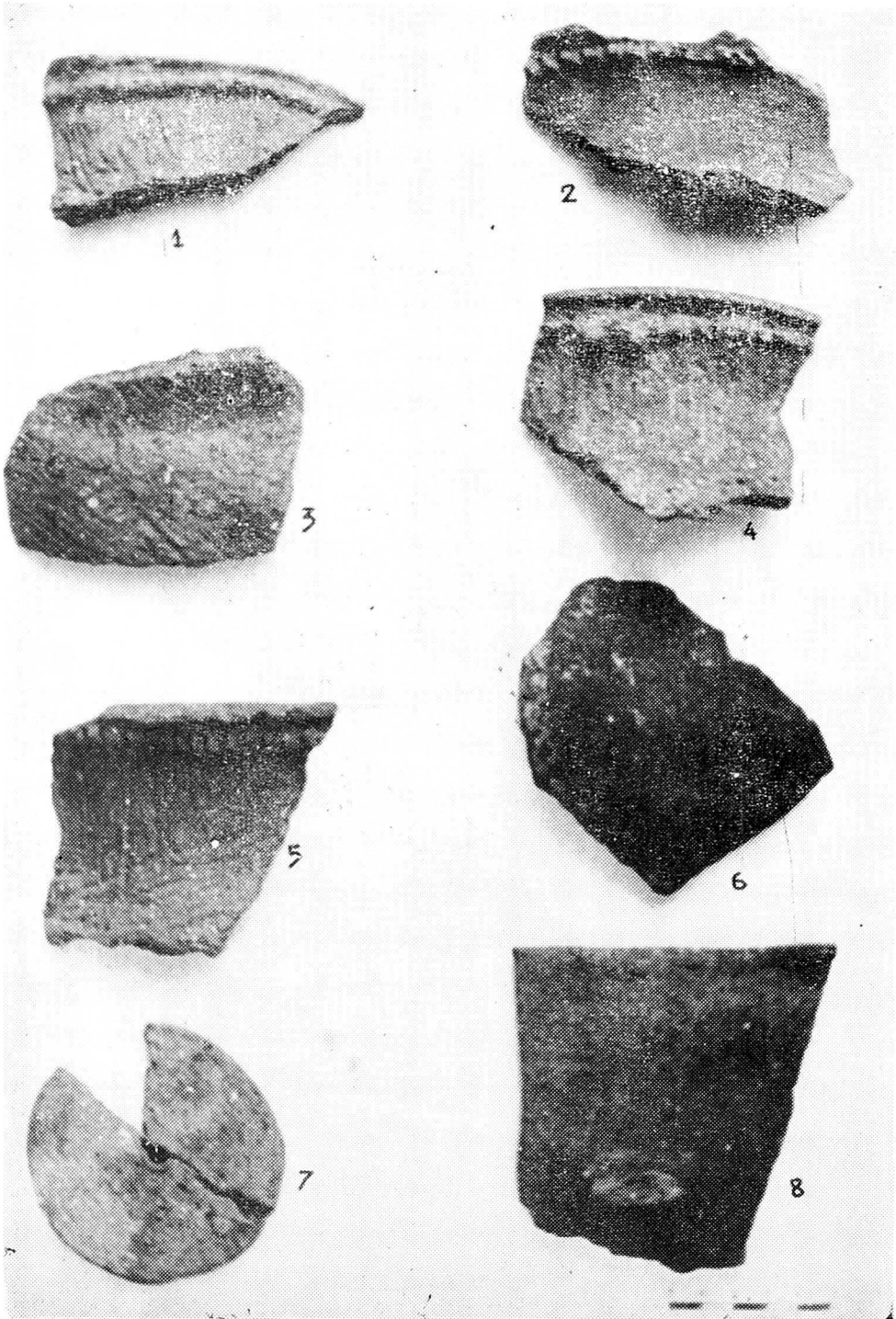

Fig. 4. Ceramică din primul nivel de epoca bronzului.

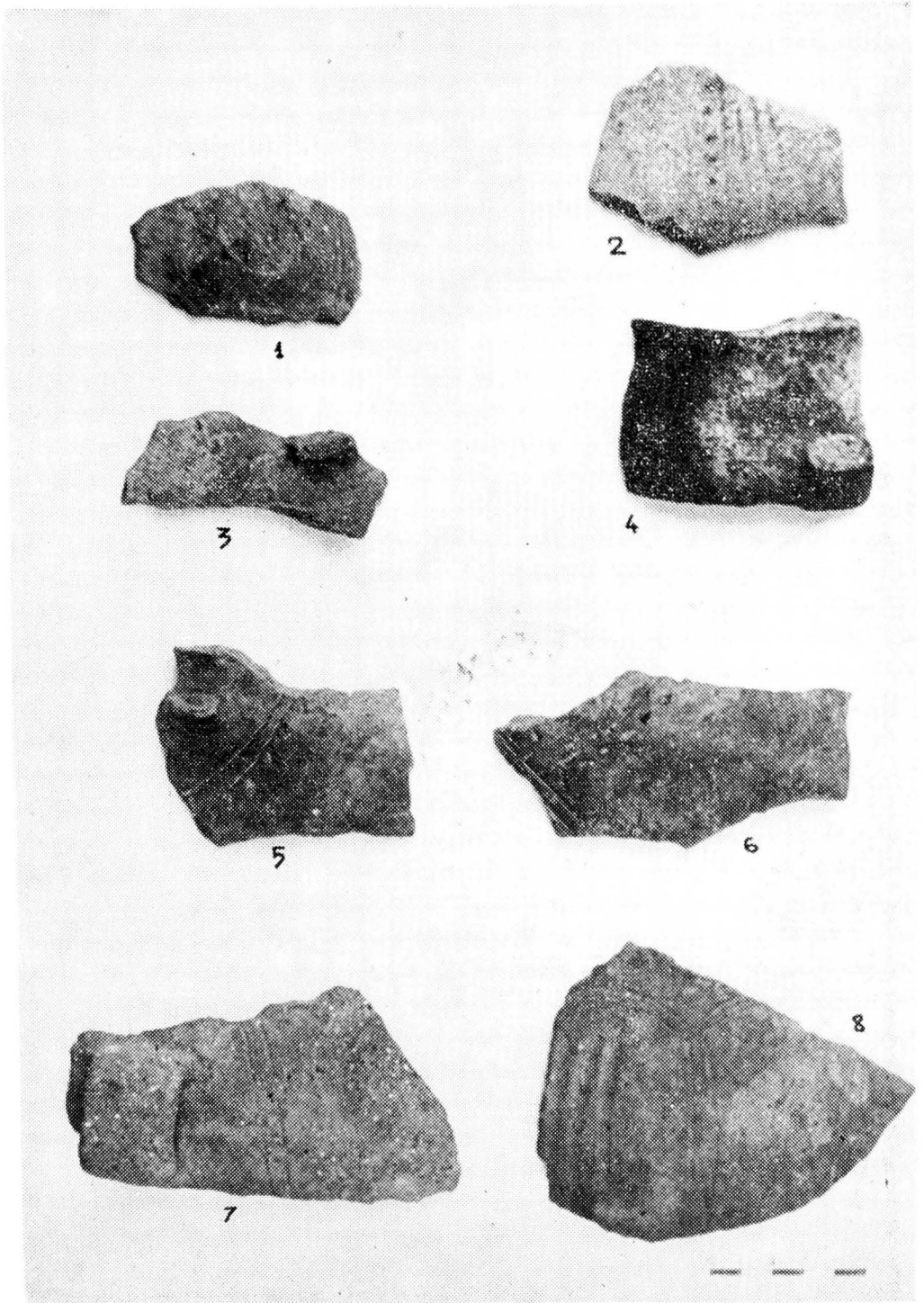

Fig. 5 Ceramică din epoca bronzului.

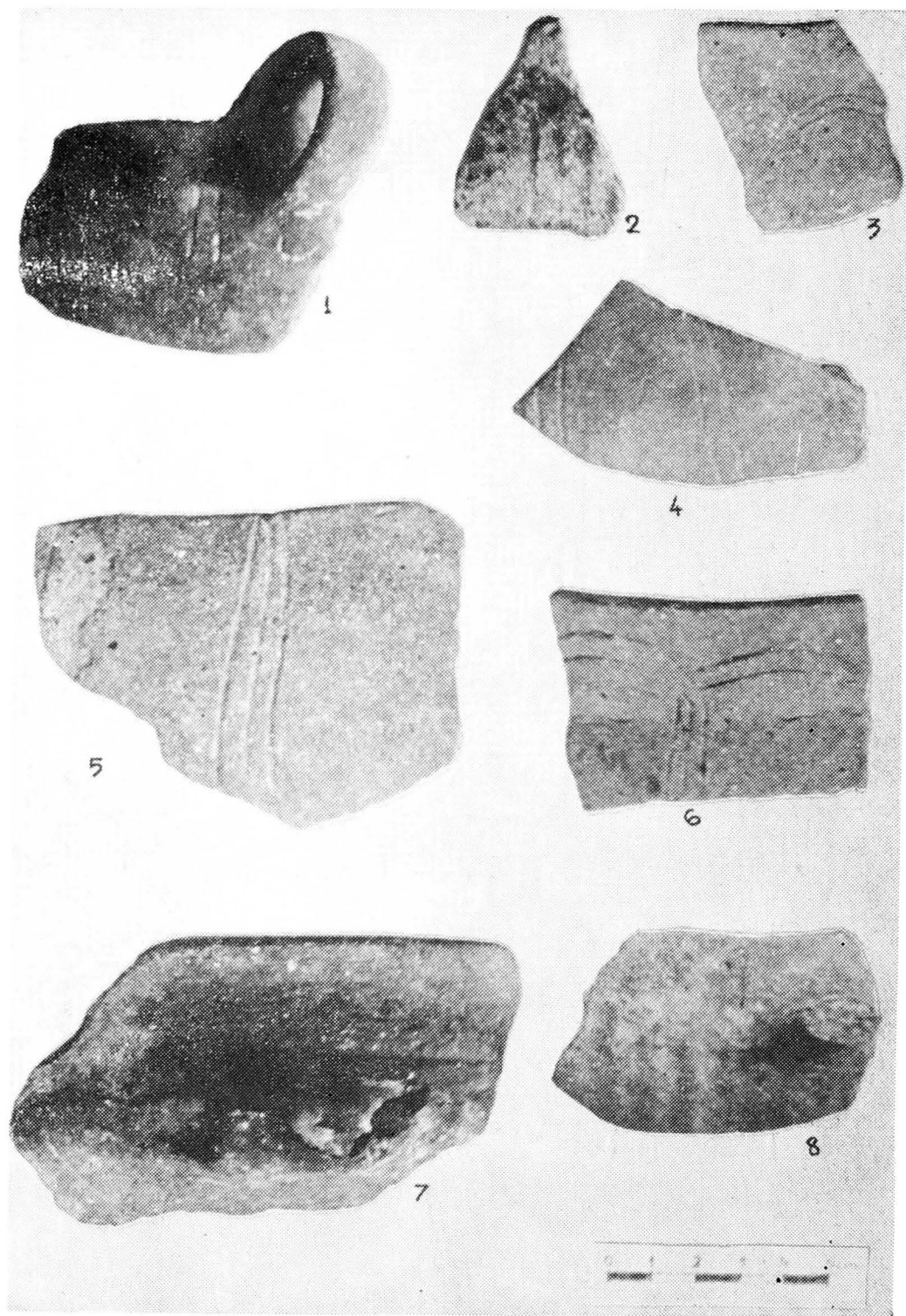

Fig. 6 Ceramică din epoca bronzului.

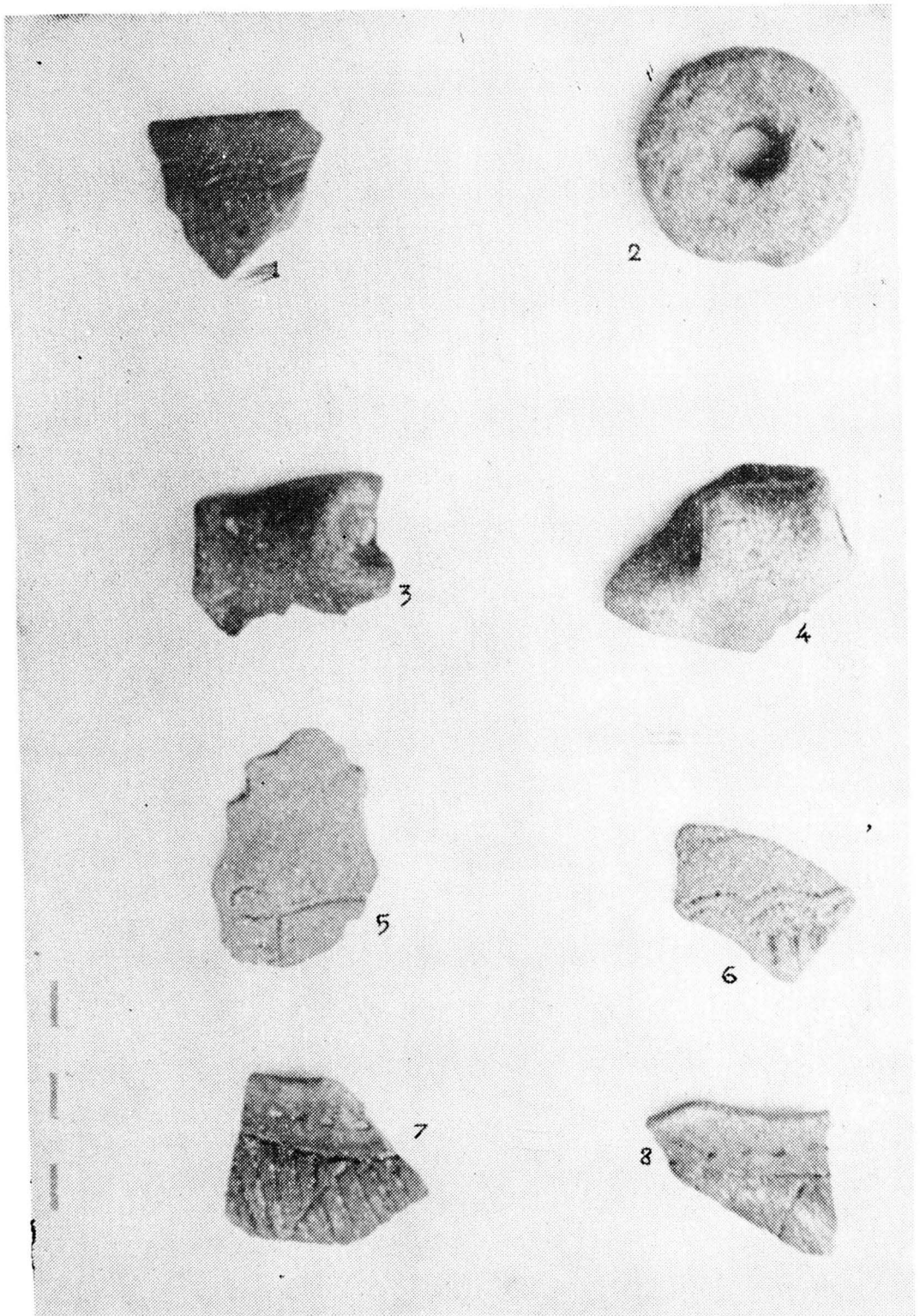

Fig. 7 Ceramică din epoca bronzului.

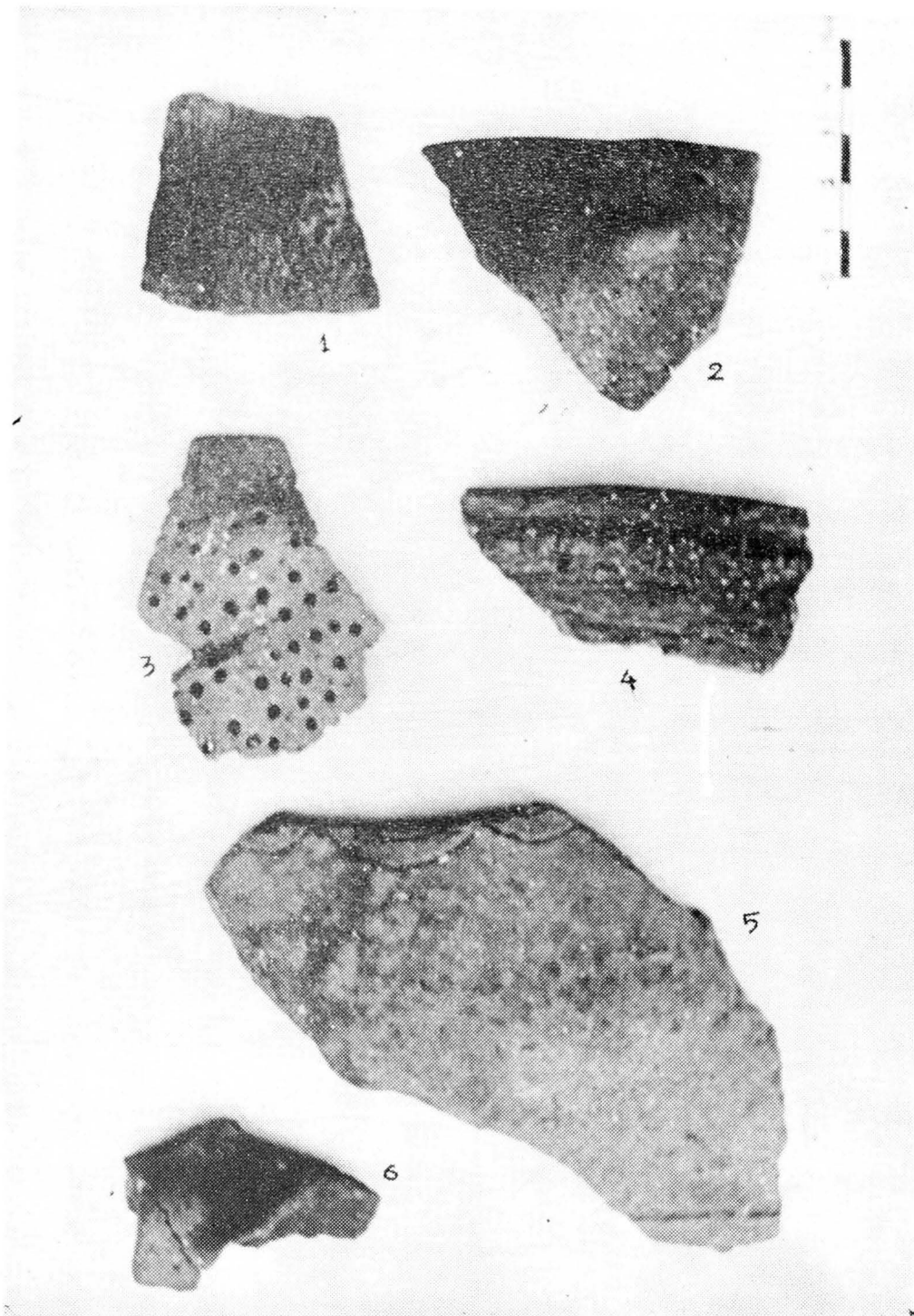

Fig. 8 Ceramică din epoca bronzului.

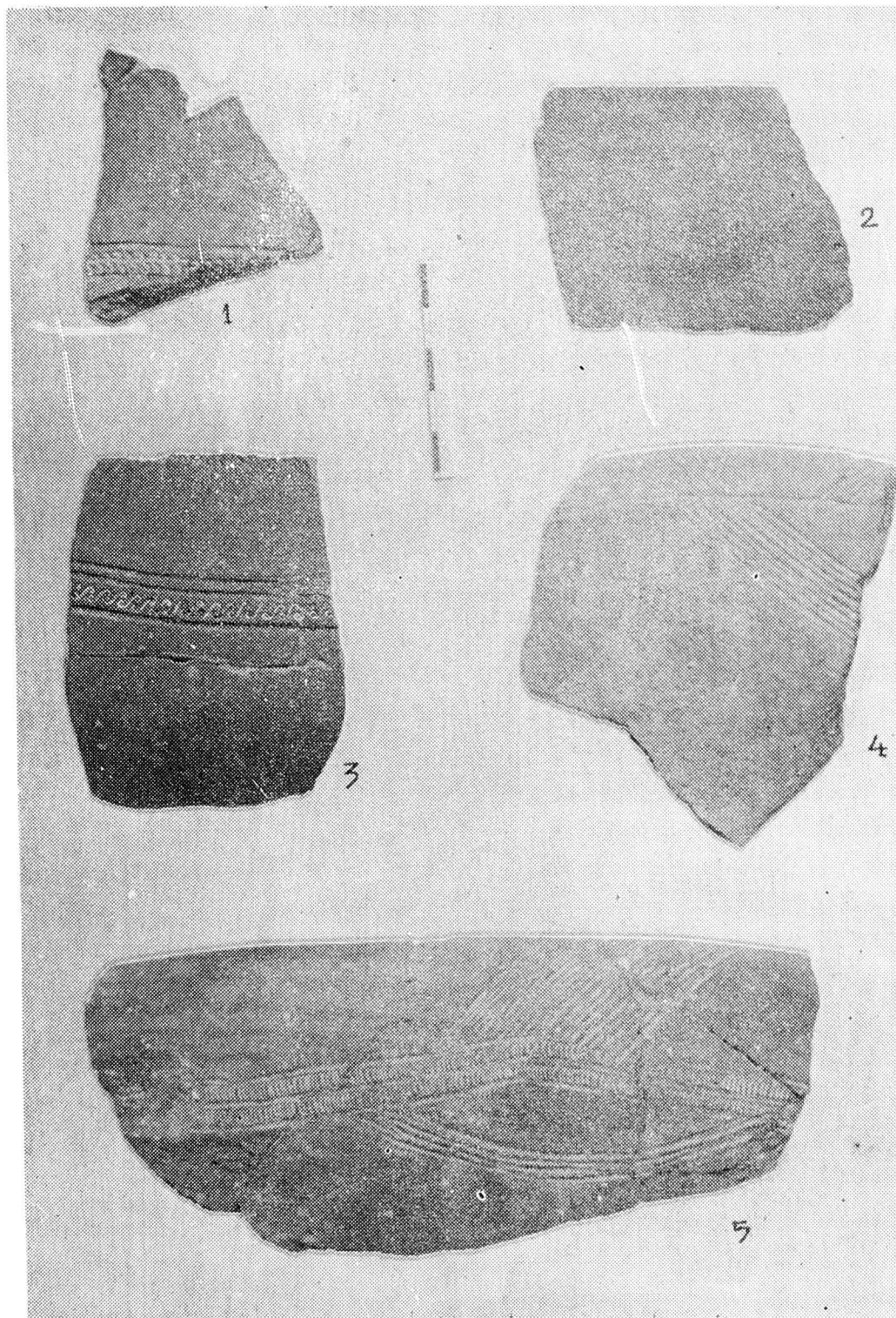

Fig. 9 Ceramică Basarabi,

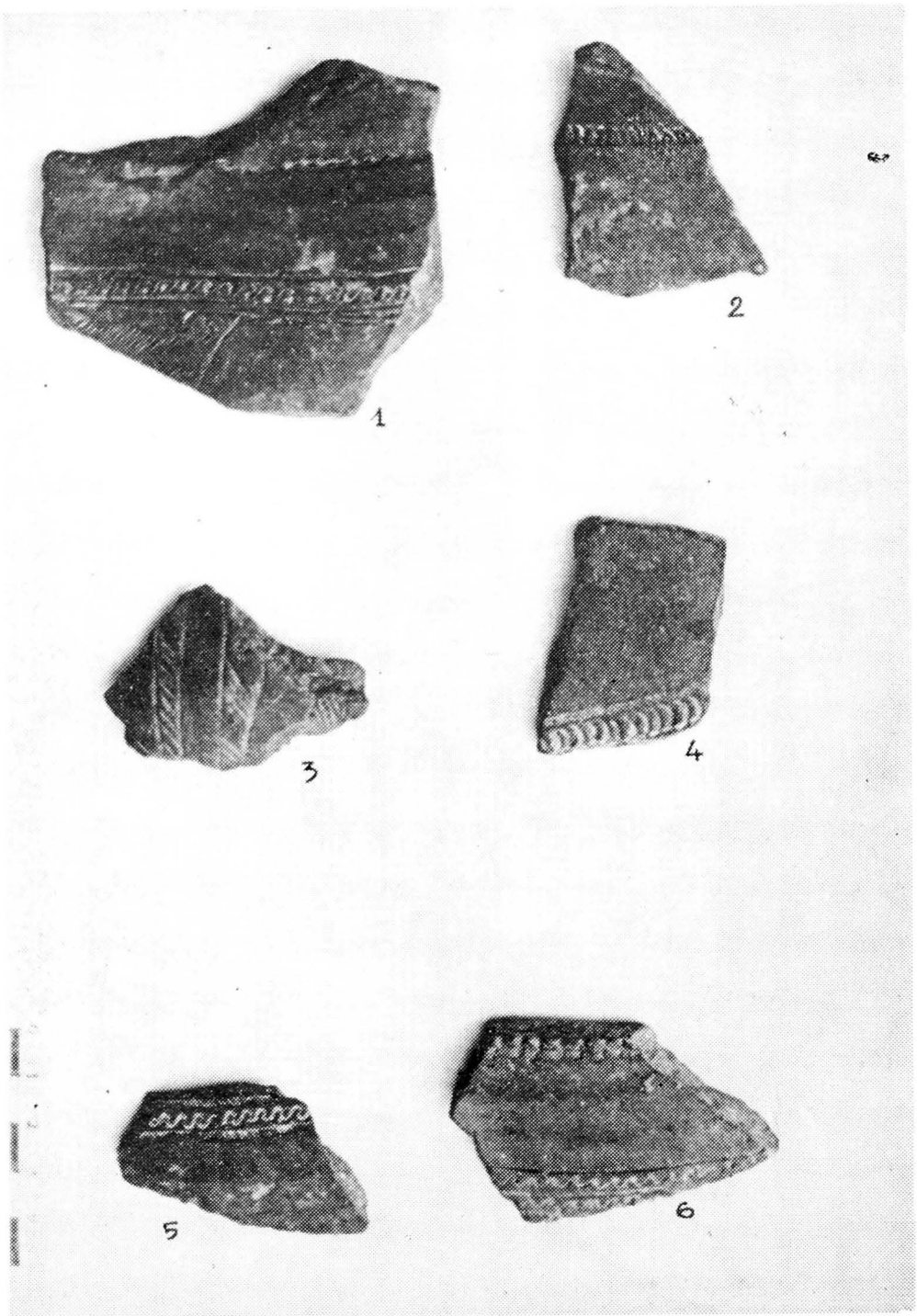

Fig. 10 Ceramică Basarabi.

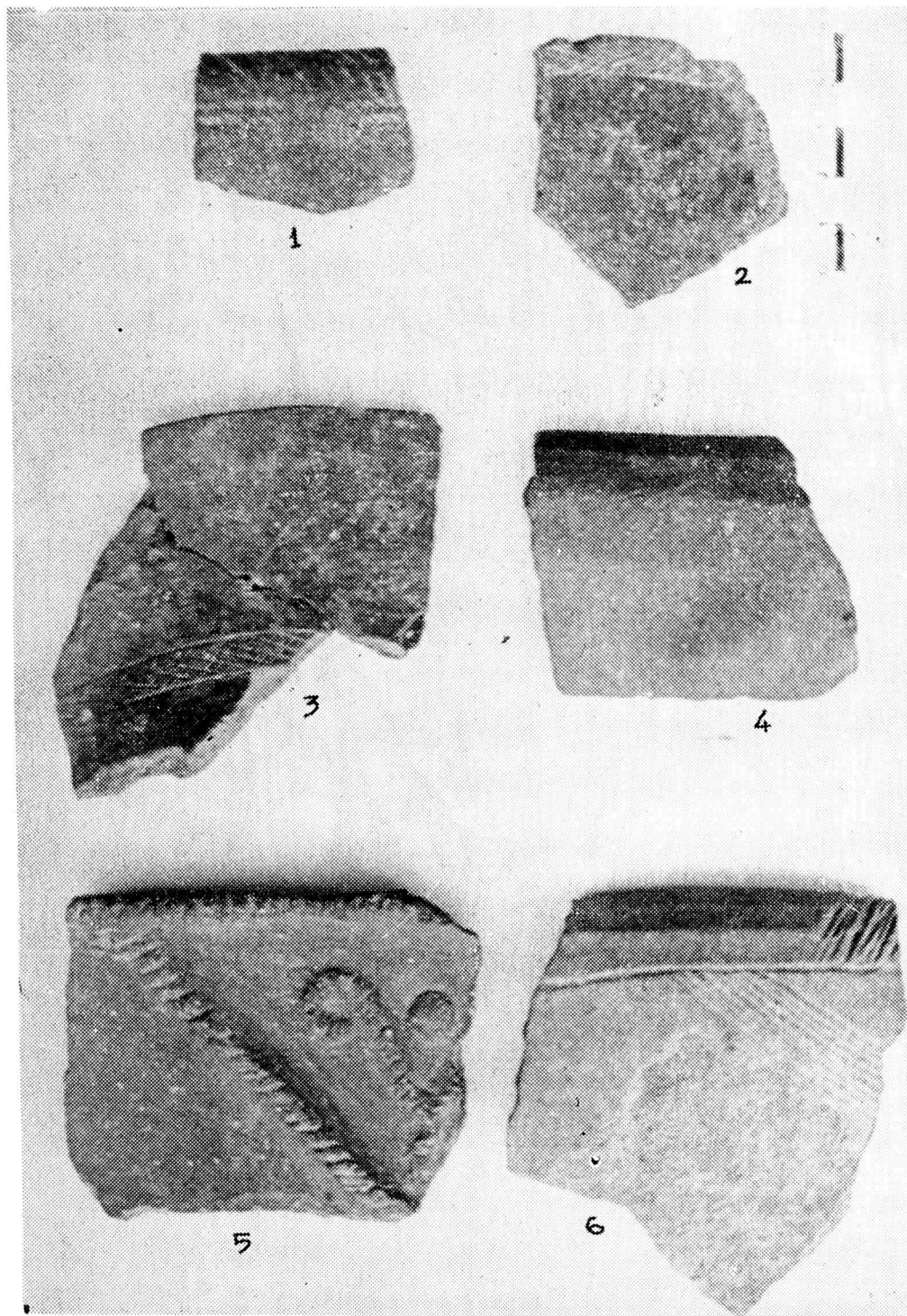

Fig. 11 Ceramică Basarabi.

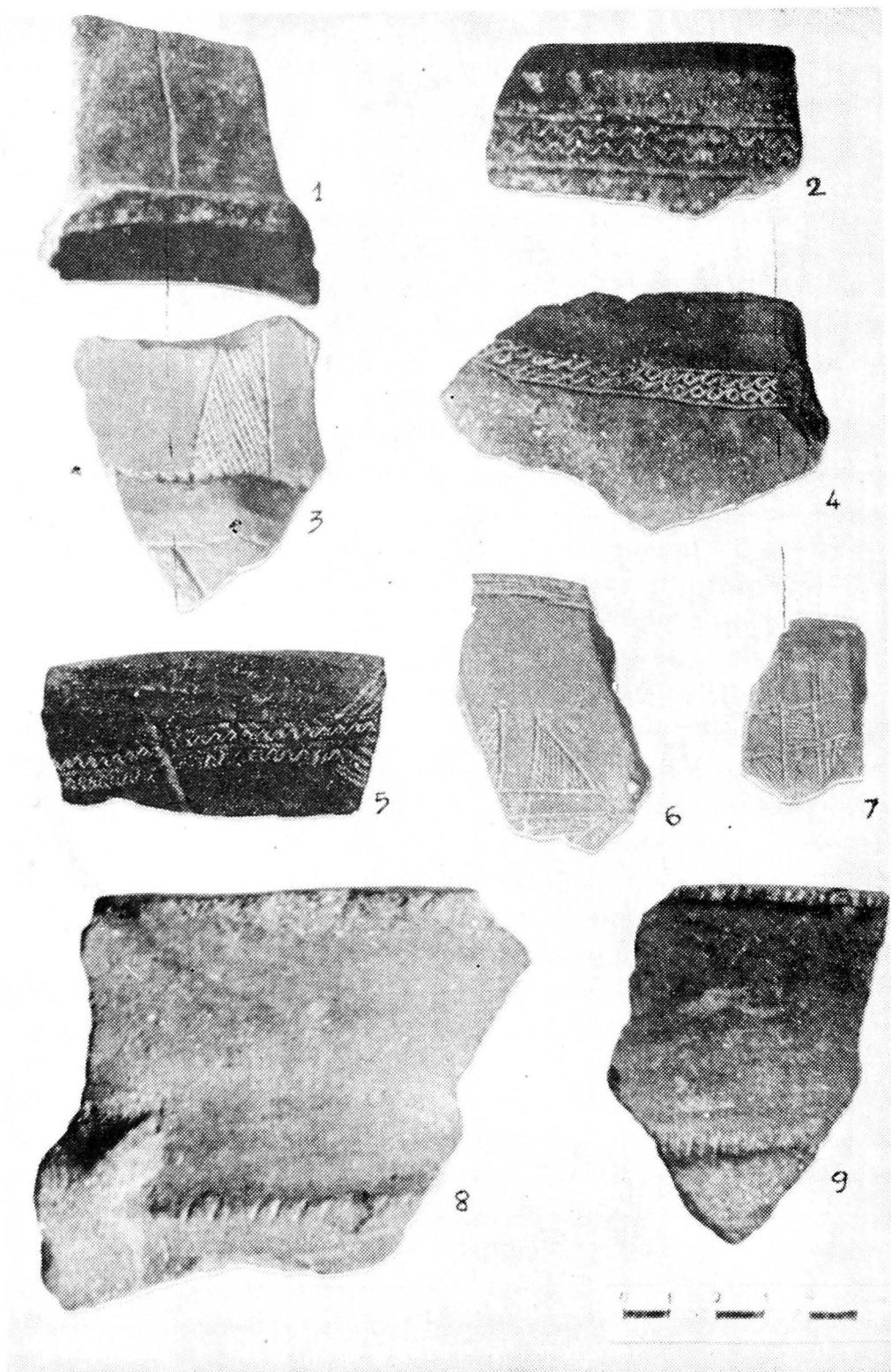

Fig. 12 Ceramică Basarabi.

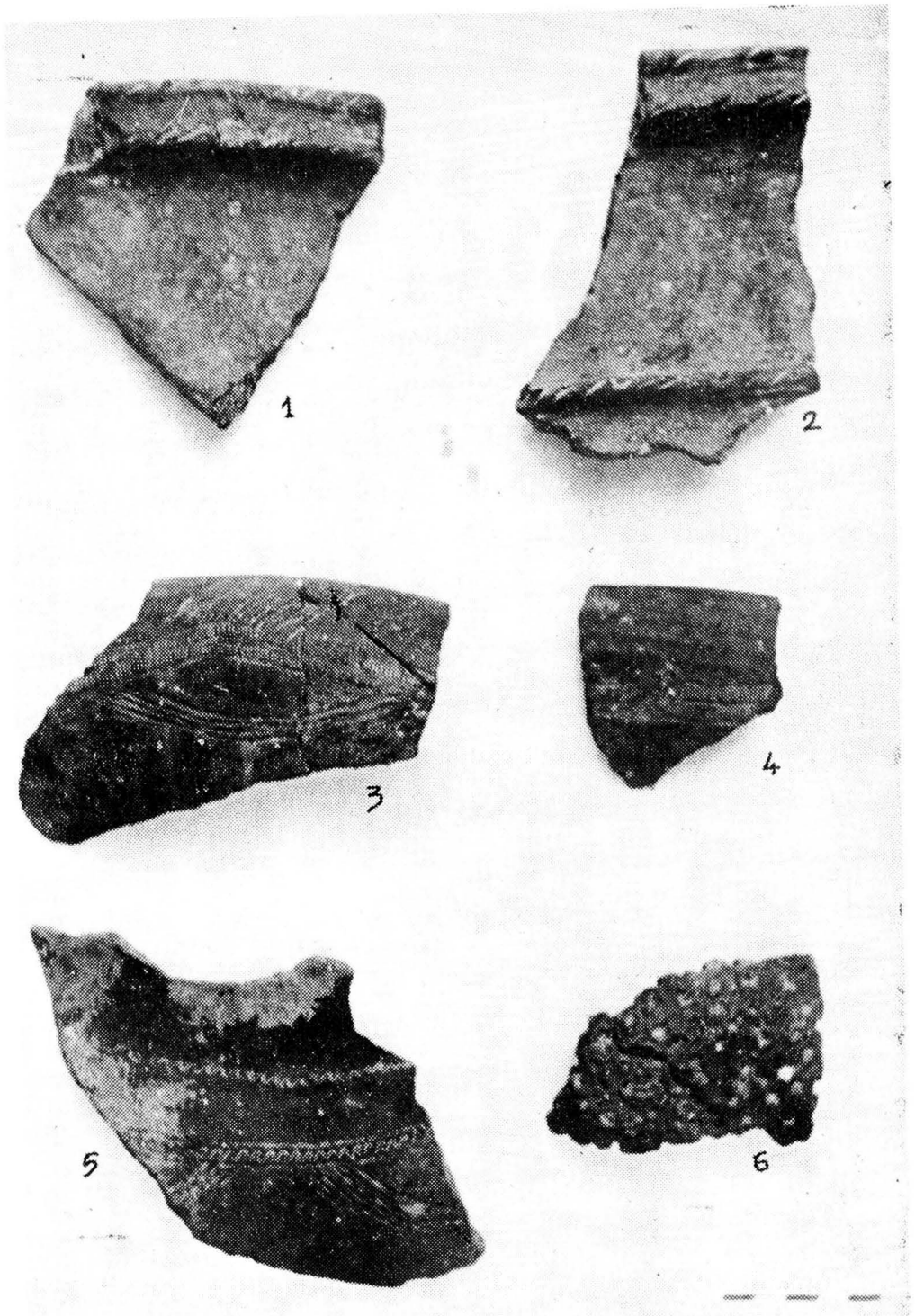

Fig. 13 Ceramică Basarabi.

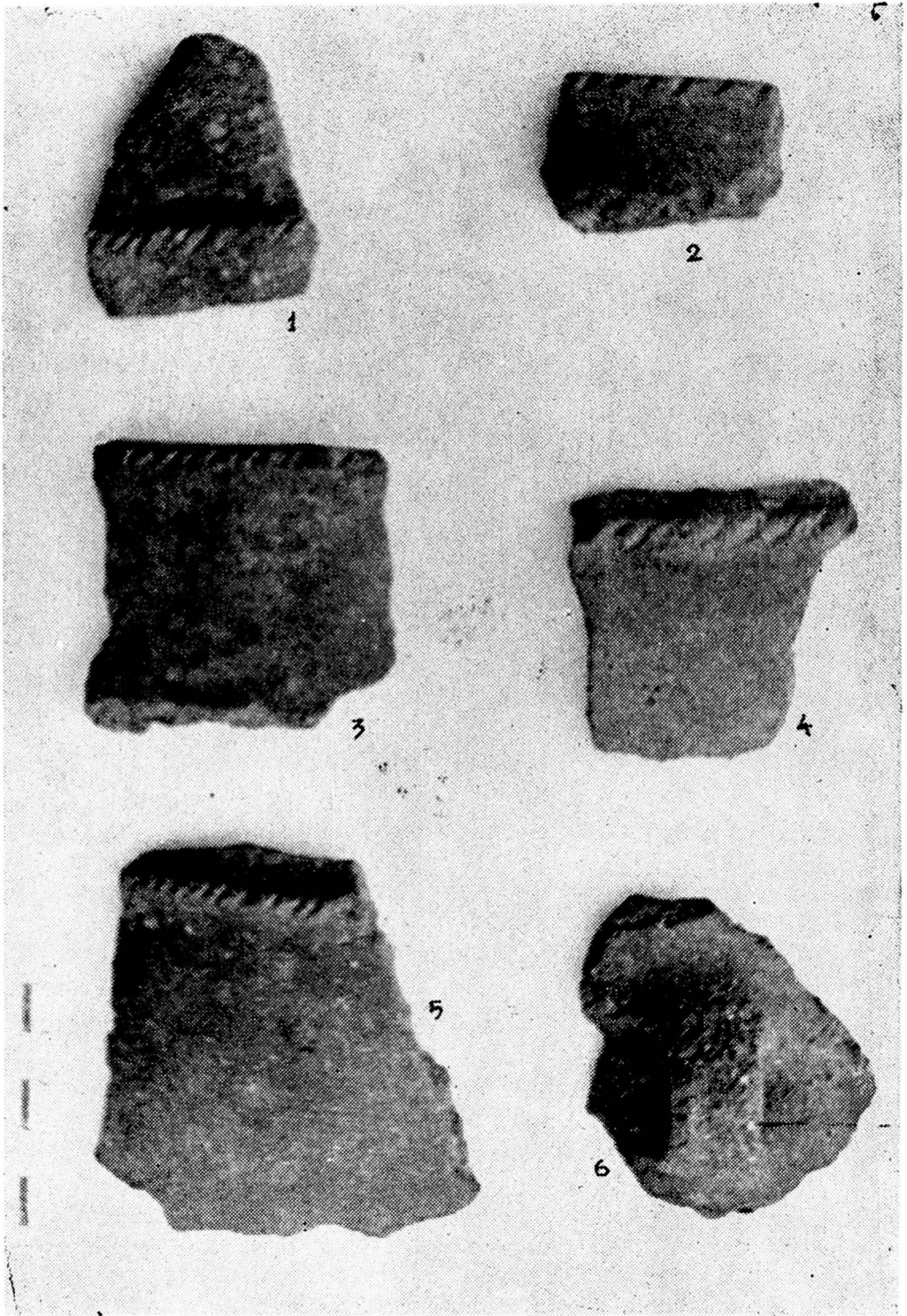
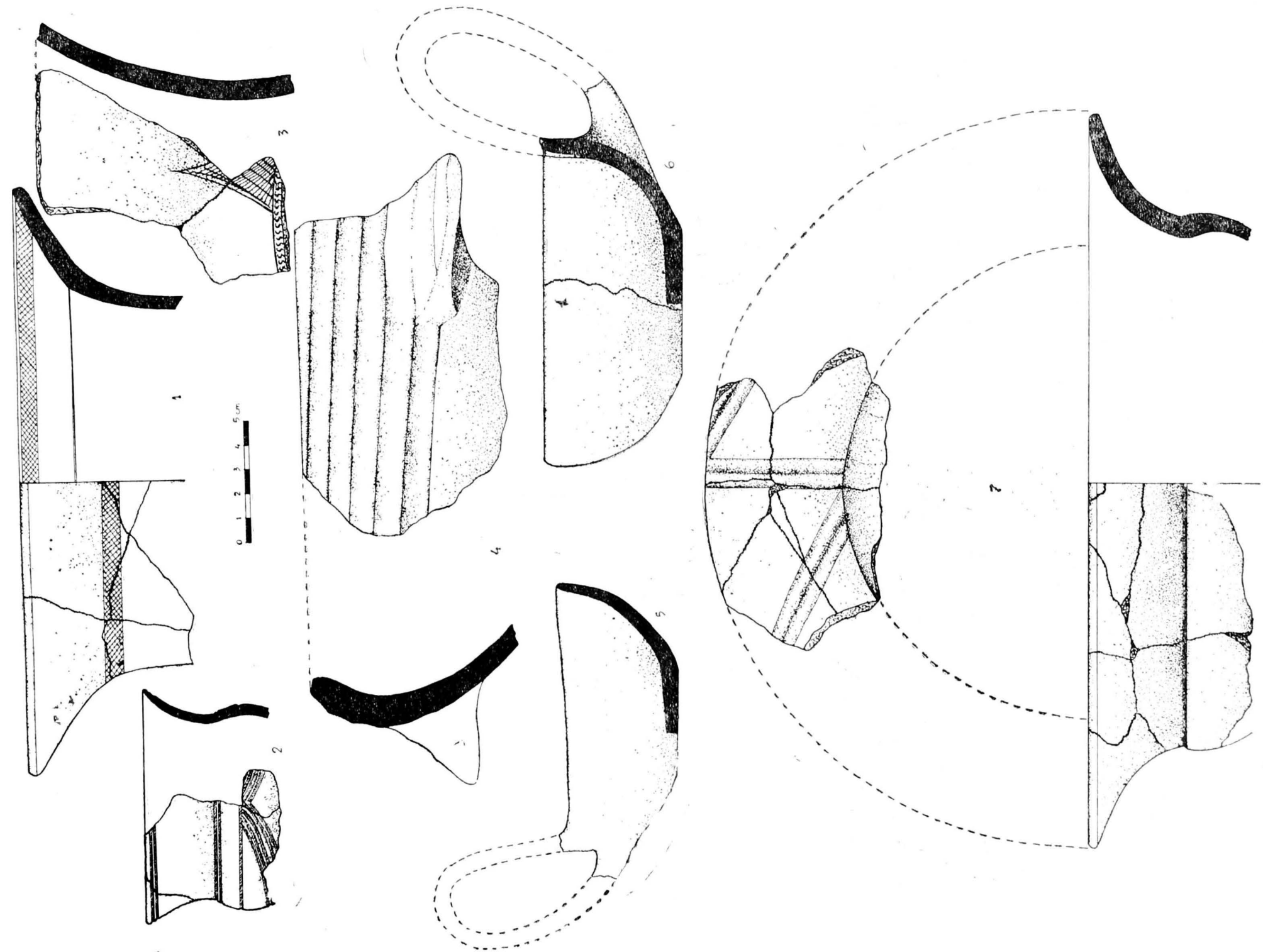
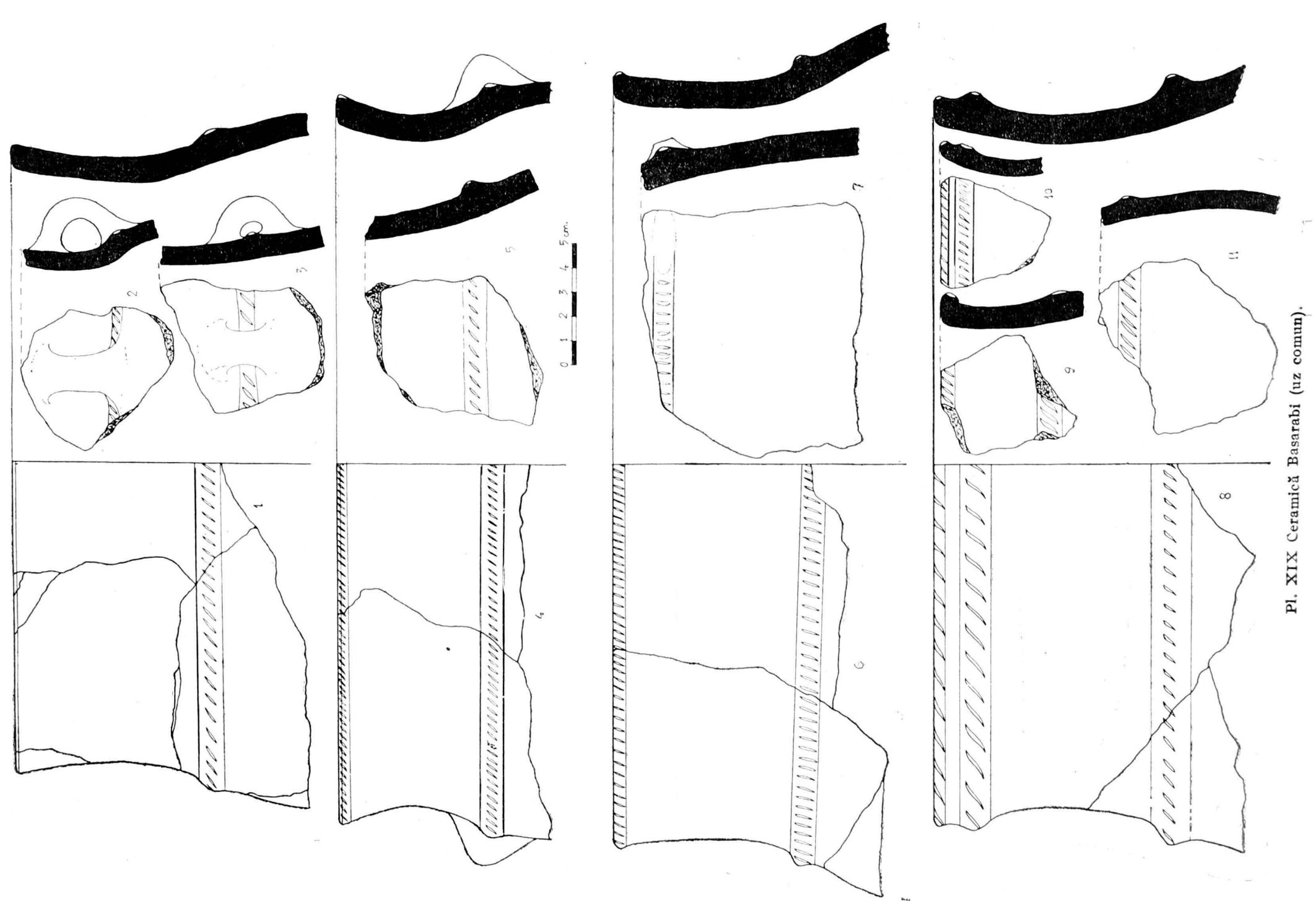

Fig. 14. Ceramică de uz comun, cultura Basarabi.

Pl. XVIII Ceramică Basarabi fină și semifină.

Pl. XIX Ceramică Basarabi (uz comun).

Canelurile sînt de asemenea des întîlnite, ele decorînd oblic sau orizontal umărul străchinilor cu buza curbată spre interior (Pl. XV/7, 11, 15, 19; XVI/1—7; XVII/6—88, 10; XVIII/4 și Fig. 9/2, 4—5; 11/4, 6; 12/2, 4—5; 13/3). Adesea ele apar și în zona de contact dintre gîtul și corpul vaselor, fiind frecvent încadrate de motive cuprinse în benzi „șnurate” (Pl. XV/2—3, 8—9, 20 și Fig. 9/3; 10/1—2, 5—6; 13/5) dar formează și motive independente (Pl. XVII/5; XVIII/7).

Proeminențele conice (Pl. XVI/3—5; XVII/8) dar și late de tipul apucătoare canelată (Pl. XVIII/4) apar frecvent sub numărul străchinilor și par a fi caracteristice mai mult zonelor superioare ale stratului de cultură, hallstattian.

Trebuie menționat faptul că, în general, toate aceste tehnici și motive decorative apar combinate pe același vas constituind un decor complex. Majoritatea motivelor au fost încrustate cu o substanță albă de natură calcareasă, procedeu extrem de larg folosit pe ceramica de tip Basarabi²⁷.

Aceste forme ceramice și motive decorative își găsesc bune analogii în descoperirile constatate pe toată aria culturii Basarabi²⁸, sau în grupul Bosut din Serbia²⁹.

Aspectul general al ceramicii din așezarea hallstattiană de la Valea Timișului — *Rovină*, atestă o etapă pe deplin formată a culturii Basarabi și chiar începutul unei utime faze a acesteia.

Astfel, deși nu s-au putut face pînă acum diferențieri stratigrafice precise în cadrul așezării hallstattiene, din punct de vedere tipologic constatăm cel puțin două faze în cadrul descoperirilor de aici.

O serie de elemente decorative întîlnite pe ceramica descoperită în bordeiul nr. 1 (B₁) și în zonele inferioare ale stratului de cultură, decorate cu imprimeuri de forma literei epsilon (Pl. XV/6, 13; XVIII/3 și Fig. 9/1) constituie, după părerea noastră, un element de tradiție Insula Banului, unde acest decor, de dimensiuni însă mai mari, este frecvent întîlnit³⁰. Constatăm, de asemenea, că majoritatea ceramicii fine și semifine este de culoare neagră lustruită, decorul este bine realizat, iar încrustația cu alb deosebit de frecventă. Aceste elemente ne fac să atribuim complexul mai sus amintit, ca și nivelele inferioare ale stratului de cultură hallstattian, fazei clasice a culturii Basarabi, constituind cele mai timpurii materiale din așezarea hallstattiană.

²⁷ Al. Vulpe, în *Dacia*, NS, IX, 1965, p. 114.

²⁸ *Ibidem*, cu bibliografia și lista descoperirilor. Cf. și Vl. Dumitrescu, *La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi (Dép. de Dolj, Olténie)*, în *Dacia*, NS, XII, 1968, p. 177—260 cu bibl.

²⁹ Pentru acest grup vezi mai ales, N. Tasić, *The Bosut Group of the Basarabi Complex and the „Thraco-Cimmerian” Finds in Yugoslav Regions Along the Danube in the Central Balkans*, în *Balkanica*, II, 1971; R. Vasić, *The Early Iron Age Cultural Groups in Yugoslavia*, Beograd, 1973, p. 97—99, 137, pl. XIII/14—25; B. Brukner, B. Jovanović, N. Tasić *op.cit.*, p. 258—276, 465—466, pl. XXVII—XXIX, V. 158—161, fig. 211—216, cu bibl. și descoperirile.

³⁰ Cf. S. Morintz și P. Roman, *Un grup hallstattian timpuriu în sud-estul României — Insula Banului*, în *SCIV*, 20, 1969, 3, fig. 9/7, 13/2, 16/6.

O a doua fază, căreia îi atribuim celelalte complexe și materialul descoperit în zonele superioare ale stratului de cultură, este mai târzie decât prima și constituie începutul unui aspect, sesizat de curînd și în săpăturile de la Gornea — *Țărmuri* și *Căunița de Sus*³¹, caracteristic unei etape târzii de evoluție a culturii Basarabi, care în final face trecerea spre perioada Ha D.

În această fază se constată un început de degradare a decorului tradițional (Pl. XVI/3—4; XVII/1), o frecvență mai redusă a decorului în S-uri imprimate, decorarea vaselor mai mult prin caneluri orizontale sau oblice (Pl. XVI/2, 5—7; XVII/5, 7, 10; XVIII/4, 7) și apariția în procentaj mai mare a străchinilor nedecorate (Pl. XVII/6) sau decorate mai mult cu proeminențe conice sau apucători plate (Pl. XVI/3—5; XVII/8; XVIII/4). Se constată de asemenea un proces de schimbare a proporției dintre ceramica fină și semifină de culoare neagră lustruită și cea de culoare brun-gălbuie sau brună, în favoarea acesteia din urmă³².

În același timp, găsirea celor mai bune analogii pentru fragmentul de strachină cu buza curbată în interior, canelată pe umăr și cu proeminență-apucătoare pe corp (Pl. XVIII/4), în exemplare similare descoperite la Balta Verde și Gogoșu³³, ne îndreaptă de asemenea către începutul orizontului de sfîrșit al perioadei Ha C (Müller-Karpe)³⁴.

Acceași este și situația străchinii de culoare brună, cu buza răsfrîntă în exterior și decorată în zona superioară a acesteia cu un motiv realizat din grupuri de cîte două caneluri alăturate dispuse în zig zag (Pl. XVIII/7), care, după părerea noastră, poate constitui un cap de serie tipologică pentru străchinile asemănătoare, de tipul I D (cu decor canelat) descoperite în necropola de la Ferigile³⁵.

Pe baza tuturor acestor elemente constatate, putem data așezarea Basarabi de la Valea Timișului — *Rovină*, în secolul VII î.e.n. și chiar începutul secolului VI î.e.n.³⁶, adică în Ha C și început de Ha D₁, după cronologia central-europeană a lui Müller-Karpe.

Prin bogăția materialului arheologic și prin complexitatea stratigrafică relevată, stațiunea de la Valea Timișului se înscrie printre una din cele mai importante din Banat.

Sîntem siguri că viitoarele cercetări executate în această așezare complexă, vor putea aduce noi elemente edificatoare pentru rezolvarea

³¹ M. Gumă, *op.cit.*, în *StComCaransebeș*, II, 1977, pl. VI.

³² Același proces se constată și în așezarea de la Gornea — *Țărmuri*. Materialul se află în Muzeul județean de istorie Caraș-Severin din Reșița.

³³ D. Berciu și Eugen Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, în *Materiale*, II, 1956, fig. 110/3; 112/4; 120/2 (Balta Verde) și fig. 139/6—7, 150/1—2, 167/7 etc. (Gogoșu).

³⁴ Al. Vulpe, *Traci și iliri la sfîrșitul primei epoci a fierului din Oltenia*, în *SCIV*, XIII, 2, 1962, p. 307—321; idem, *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, (mai departe *Ferigile*), București, 1967, p. 92 și urm, fig. 34.

³⁵ Al. Vulpe, *Ferigile*, pl. III.

³⁶ *Ibidem*, fig. 34.

problemelor puse de descoperirile din epoca eneolitică, epoca bronzului sau prima epocă a fierului din această zonă, în care epocile amintite sînt încă destul de puțin cercetate.

MARIAN GUMĂ — NICOLETA GUMĂ

RETTUNGSGRABUNGEN BEI VALEA TIMIȘULUI; KRS. CARAȘ-SEVERIN

(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Die im Laufe des Jahres 1976 in Valea Timișului, im Punkte „Rovină” unternommenen Forschungen brachten die Spuren einer reichen und ausgedehnten vorgeschichtlichen Siedlung ans Licht, welche ununterbrochen im frühen Aenäolithikum, in der Bronzezeit und in der Hallstattperiode bewohnt war.

Die Siedlung aus dem frühen Aenäolithikum gehört der Tiszapolgár-Kultur an und gliedert sich mit großer Wahrscheinlichkeit in die Basatanya-Guppe dieser Kultur ein. Typologisch ist der Fundstoff (Tafel VII/1—7 und Abb. 1 ; 2/1) mehr für die Phase B (nach I. B. Kutzián oder Phase II nach Gh. Lazarovici) der genannten Kultur eigen. Bis jetzt wurde noch kein Wohnkomplex der dieser Periode angehört entdeckt.

Die bronzezeitliche Ansiedlung weist zwei Niveaus auf, in denen die Spuren einer Wohngrube und einer ausgedehnten Oberflächenbehausung (L_1) freigelegt wurden. Der Fundstoff datiert diese Siedlung zu Reinecke B_1 — B_2 . Sie gehört einem der Mureș-Kultur verwandten Kulturaspekt an, wie es die zahlreichen Gleichartigkeiten mit den in Pecica- „Șanțul Mare” entdeckten Fundstoffen beweisen. Sie wurde beiläufig zu Beginn von Reinecke C_1 durch einen heftigen Brand zerstört.

Der hallstattzeitlichen Siedlung gehören drei Wohngruben an, in denen für die Basarabi-Kultur bezeichnende Fundstoffe entdeckt wurden (Tafel XV—XIX und Abb. 9—14). Sie weist zwei Phasen auf, welche für die klassische Entwicklungsperiode dieser Kultur sowie in einer späteren Phase derselben charakteristisch sind.

Bei den Grabungen wurde auch die römische Strasse Dierna-Tibiscum durchschnitten.